

Összefoglaló vélemény az egyes alapjogokat sértő bűncselekmények ítélkezési gyakorlatának elemzéséről

A Kúria elnöke 2015. évben joggyakorlat-elemző csoportot alakított az egyes alapjogokat sértő bűncselekmények bírói gyakorlatának elemzésére.

A csoport bírói tagjai:

Dr. Belegi József kúriai tanácselnök, a csoport vezetője

Dr. Csere Katalin kúriai tanácselnök

Dr. Krecsik Eldoróda kúriai bíró

Dr. Soós László kúriai bíró

Dr. Varga Zoltán kúriai bíró

Dr. Horváth Dóra, a Miskolci Törvényszék bírójának

Dr. Pócza Róbert, a Pesti Központi Kerületi Bíróság bírójának

Dr. Szabó Judit a Budapest Környéki Törvényszék kollégiumvezetője.

A csoport munkájában részvételre felkért személyek:

Dr. Czine Ágnes alkotmánybíró

Dr. Erdélyi Zsuzsanna, a Legfőbb Ügyészség ügyésze

Dr. Szajbély Katalin, az Alapvető Jogok Biztosa Hivatalának főosztályvezető-helyettese.

A csoport a feladatait széles körben fogta fel. A konkrét elemzési tárgy meghatározását követően áttekintette a kiválasztott alapjogokkal összefüggő büntetőjogi szabályozás nemzetközi jogi hátterét, az EU és a külső országok tárgyra vonatkozó jogi szabályozásának leglényegesebb vonásait. Megvizsgálta ezek hatását a történeti hagyományokat is őrző belső szabályozásra, amelyet az Alkotmánybíróság gyakorlata és részben az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) esetjoga is alakított. Mindezek fényében foglalta össze a Legfelsőbb Bíróság, illetőleg a Kúria iránymutató gyakorlatát, s végezte el az alsóbb fokú bíróságok gyakorlatának elemzését.

A feladat a bírósági gyakorlat értékelő elemzése, tehát a vizsgált bűncselekményeket illetően a vádemelést megelőző – nyomozó hatósági, ügyészi – tevékenységet a joggyakorlat-elemző csoport mélyrehatóan nem érinthette. Az Alapvető Jogok Biztosa Hivatala munkatársának, valamint a Legfőbb Ügyészség ügyészének a csoport munkájában való részvételével azonban lehetővé vált néhány lényeges - a bírósági jogalkalmazási gyakorlat körébe nem illeszthető – kriminál-politikai összefüggés megismerése is.

A csoport abból a tapasztalatokon nyugvó és a bűnügyi statisztika adataival is alátámasztott – egyébként utóbb helytállónak bizonyult – előfeltevésből indult ki, hogy az elemzési tárgy körébe vont bűncselekmények miatt bírósági szakba került eljárások száma évenként országos összesítésben is rendkívül csekély, így rövid időszakokra vonatkozó vizsgálódás a bírói gyakorlat áttekintésére és általánosítható megállapításokra nem adhat lehetőséget. Ezért szokatlanul hosszú, tíz évre visszanyúló elemzési időszakot határoztunk meg. Ez egyszerre mind azt is jelentette, hogy ebben az időszakban a tárgykört érintő törvényi tényállások szövege – az előzőekben már érintett közjogi tényezők (alkotmánybírói gyakorlat, nemzetközi jogi követelményeknek megfelelés stb.) hatására – többször is megváltozott, ami szükségképpen érintette az elemzett bírósági határozatok tartalmát.

Az összefoglaló jelentést **Példatár** egészíti ki.

A joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló jelentéshez csatolja az alábbi melléleteket:

- I. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának az egyes alapjogokat sértő bűncselekmények elemzéséhez kapcsolódó határozatai;
- II. A gyűlölet-bűncselekmények szabályozása néhány európai országban;
- III. A „gyűlöletbeszéd” büntetőjogi szabályozása és az Alkotmánybíróság gyakorlata;
- IV. A közösség elleni izgatás/uszítás intézménytörténete;
- V. A gyűlölet-bűncselekmények üldözésének ügyészi tapasztalatai
- VI. Egyes alapjogokat sértő bűncselekmények legfelsőbb bírósági/kúriai gyakorlata.

Az összefoglaló jelentés megállapításai a következők:

1) Az elemzés tárgyköre, elméleti alapok

A joggyakorlat-elemző csoport az alapjogok széles skálájából a véleménynyilvánítás szabadságát és az emberi méltósághoz való jog megkülönböztetés nélküli érvényesülését, tehát a negatív diszkrimináció általános tilalmát, valamint ezek összefüggéseit emelte ki abból az alkotmányos tételből kiindulva, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága bár fokozott alkotmányos védelmet élvez, de nem abszolút jog, hanem olyan korlátozásoknak alávetendő, amelyek egy demokratikus társadalomban szükségesek és arányosak. Ekként e jog gyakorlását gyakorlását az emberi méltósághoz, a becsülethez, a jó hírnévhez fűződő jogok korlátozhatják.¹

Az elemzés ennek megfelelően azokat a bűncselekmény kategóriákat (tényállásokat) öleli fel, amelyek a köznyugalom megóvását is célozva végső soron az egyenlő méltóságot részesítik büntetőjogi védelemben. Ezek a bűncselekmények – bár büntetőjogi értelemben korántsem egzakt terminus technikusként, de mégis a lényegét jól megragadva – az ún. gyűlölet-bűncselekmények fogalma alá sorolandók.

A gyűlölet-bűncselekmény, [vagy – egyes források szerint – gyűlöletvezérelt bűncselekmény] (hate crime) némileg félrevezető elnevezés. Azt ugyanis általában nem egy konkrétan meghatározott személy (áldozat) ellen táplált konkrét okon alapuló gyűlölettől vezérelve követik el. A passzív alany vagy a sértett bizonyos tulajdonságok alapján meghatározott csoport gyakran pusztán véletlenszerűen kiválasztott tagja, akit az elkövető az adott esetben akár nem is ismer. Ahhoz, hogy a cselekmény „gyűlölet(vezérelt)-bűncselekménynek” minősüljön, nem kell tehát, hogy az elkövetője ténylegesen is gyűlölje az áldozatát.

A gyűlölet-bűncselekmény valóságos indítéka valamiféle előítélet, előítéletesség. Az elkövető előítélettel viseltetik azzal a csoporttal szemben, amely csoporthoz valóban vagy csupán általa véltén a passzív alanyként kiválasztott személy (áldozat) tartozik. A gyűlölet-bűncselekmény tehát tulajdonképpen előítélettől motivált bűncselekmény (bias motivated crime). Az előítélet pedig negatív tartalmú: az elkövető belső meggyőződése szerint ahhoz a csoporthoz tartozók, amelynek tagjai vagy vélt tagjai a kiválasztott sértettek, valamely tulajdonságuknál fogva alacsonyabb rendűek, tehát nem érdemelnek egyenlő méltóságot. Ez a tulajdonság pedig bármi lehet, pl. nemzetiségi hovatartozás, bőrszín, származás, nemi identitás, szexuális irányultság stb. Ez az alacsonyabb rendűségi megítélés vezet a csoport kiválasztott tagja(i) elleni valamilyen agresszív fellépésre.²

Leszögezhető tehát: nem minden gyűlölet motiválta bűncselekmény sorolható a „gyűlölet-bűncselekmény” fogalom körébe, hanem csak azok tartozhatnak ide, amelyeknél a gyűlölet oka, alapja valamely csoporttal szembeni előítélet.

E bűncselekménytípusnak természetesen sajátja, hogy a cselekmény folytán nem kizárólag a kiválasztott sértettet éri „bántódás”, hanem azt a csoportot is, amelynek a tagja, minthogy a cselekmény folytán a csoport más tagjai is veszélyeztetve érzik, érezhetik magukat. Az előbbi értelemben a gyűlölet(vezérelt)-bűncselekmény az egyenlő méltóság elvének sérelmén túl sért vagy sérthet más alkotmányosan védett alapjogokat is (pl. testi integritáshoz való jog, magánélethez való jog stb.).

Ebben a megközelítésben tehát a gyűlölet-bűncselekmény kategória sokkal tágabb

bűncselekményi kört ölel fel, mint az anyagi jogban konkrétan meghatározott, a nemzetiségi etnikai, faji, vallási vagy más diszkrimináció legszélsőségebb formáiban megnyilvánuló sui generis bűncselekmény (pl. közösség tagja elleni erőszak, közösség elleni izgatás). Ekként kezelendők mindazon bűncselekmények is, amelyek aljas indokból elkövettként minősülnek, de az aljas indok konkrétan a fenti értelemben vett előítéletességi motívum.

A gyűlölet-bűncselekmények szokásos osztályozása:

- a gyűlölet-tettek (amelyet a hatályos jogban sui generis tényállásként a közösség tagja elleni erőszak jelenít meg);
- a gyűlöletbeszéd (amelynek a hatályos jogban, bár nem kizárólagosan a közösség tagja elleni uszítás tényállása felel meg).

Ez a megkülönböztetés azonban a hatályos jog szabályozását figyelembe véve meglehetősen viszonylagos. Az előítéletességi motiváció jelentőségéből kiindulva a tulajdonképpeni gyűlölet-bűncselekmény a gyűlölet-tett. A gyűlöletbeszéd ugyanis ennek (a tettnek) az érzelmi előkészítése is lehet, amely akár sui generis bűncselekményi alakzatot ölthet. Hangsúlyozandó azonban: a közmegegyezés szerint gyűlölet-tettként kezelt közösség tagja elleni erőszak (mivel annak egyik lehetséges elkövetési magatartása olyan kihívóan közösségellenes magatartás, amely alkalmas arra, hogy a védett csoport bármely tagjában riadalmat keltsen) gyűlöletbeszédrel is megvalósulhat.

A gyűlölet-bűncselekmények körébe kell sorolni, – alapul véve az előítéletességet, mint lehetséges csoportképző ismérvet – a Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma, illetve a Népiirtás megelőzése és megbüntetése tárgyában született 1948. december 9-i nemzetközi szerződésen (1955. évi XVI. tvr.) alapuló népiirtást, az emberiség elleni bűncselekményt és az apartheid bűncselekményt (Btk. XIII. Fejezet), amely tényállások a nemzeti, népi, faji, vallási nagy csoportokat az ellenük intézett átfogó támadás tekintetében részesítik büntetőjogi védelemben. Ezt a kört azonban a vizsgálódás során figyelmen kívül hagyhattuk, mivel az elmúlt, mondhatni történelmi időszakban Magyarországon ilyen bűncselekmény miatt büntetőeljárás nem folyt.

A gyűlölet-bűncselekmények kategóriájába szokás sorolni végül a belső jogunk szempontjából a lelkiismereti és a vallásszabadság megsértését (Btk. 215. §), a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek büneinek nyilvános tagadását (Btk. 333. §), az önkényuralmi jelkép használatát (Btk. 335. §). Ezek a bűncselekmények azonban egyfelől bár „gyűlöletbeszédet” rendelnek büntetni, azonban – a Btk. 333. §-ban meghatározott bűncselekmény viszonylagos kivételével – nem kapcsolódnak közvetlenül az emberi méltóság védelméhez, az egyenlő bánásmód követelményéhez, másrészt a bírósági praxisban nem vagy nem olyan számban fordultak elő, amelyek alapján általánosítható megállapítások tehetők. Az elemzés tárköre ennek megfelelően a közösség tagja elleni erőszak, illetőleg a közösség elleni uszítás bűncselekményeit érintő kérdéskörön túl csak a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek büneinek nyilvános tagadásának bűncselekményét érinti.

2) Nemzetközi jogi háttér, és az „uniós jog”

Az elemzés nem lenne teljes a tárgykörére vonatkozó nemzetközi jogi környezet bemutatása, azon nemzetközi szervezetek (szerződések) normáinak és tevékenységek rövid áttekintése nélkül, amelyeknek Magyarország a részese. Ezek a normák (jogi kötelező erejük eseténként: soft law) a belső jogi szabályozás igazodási pontjai, s ekként közvetetten hatnak a joggyakorlatra.

a) Az ENSZ fontosabb dokumentumai

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948. december 10.) a 2. Cikkében általánosságban, tehát annak minden lehetséges formájában, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy bármely más véleményre, nemzeti vagy társadalmi eredetre, vagyonna, születésre vagy bármilyen más körülményre nézve tiltja a diszkriminációt.

A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló 1965. december 21-én elfogadott New York-i Egyezmény (ICERD) [kihirdette az 1969. évi VIII. tvr.] 4. Cikke szerint „a részes államoknak büntetendővé kell nyilvánítaniuk a faji felsőbbrendűsége vagy gyűlöletre alapozott eszmék terjesztését, a faji megkülönböztetésre való izgatást, valamint bármely faj, illetve más színű vagy más etnikai származású személyek csoportja ellen irányuló minden erőszakos cselekedetet vagy arra való izgatást, továbbá a fajgyűlölő tevékenység mindenféle támogatását, annak pénzelését is beleértve. Emellett törvényellenessé kell nyilvánítaniuk és betiltaniuk minden olyan szervezetet, (...) amely a faji megkülönböztetést előmozdítja vagy arra izgat, az ilyen szervezetben vagy tevékenységben való részvételt pedig a törvény által büntetendő cselekménynek kell tekinteni.”³

Az ENSZ XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (Egyezségokmány) [kihirdette: 1976. évi VIII. tvr.] az emberi jogok mindenfajta, faj, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti, társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet megkülönböztetés nélküli elismerését hangsúlyozza (2. Cikk, 26. Cikk). Ezek megóvását a részes államok törvényhozási és más intézkedésekkel megvalósítandó kötelességévé teszi. Az Egyezségokmány 20. Cikkének 2) pontja szerint „törvényben kell megtiltani a nemzeti, faji vagy vallási gyűlölet bármilyen hirdetését, amely megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgat”.

b) Az Európa Tanács dokumentumai

Az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok Védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt egyezmény [kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény] 14. Cikkében szintén a megkülönböztetés tilalmát rögzíti. A tilalmazott megkülönböztetési szempontok és okok felsorolása az Egyezségokmánnyal lényegileg megegyező. Pozitívum azonban, hogy ez a felsorolás példálózó, ezzel a szerződés valóban általános diszkriminációs tilalomról szól.

Az iménti egyezmény számítógépes bűnözésről szóló ún. Budapesti Egyezmény 2003. január 28-i kiegészítő jegyzőkönyve szerint a szerződő államok büntetendőnek nyilvánítják a rasszista és idegengyűlölő anyagok, tartalmak számítógépes terjesztését (III. Cikk), az ilyen motívumú fenyegetést (IV. Cikk), továbbá a népirtás és az emberiség elleni bűncselekmények tagadását, súlyosan jelentéktelen színben való feltüntetését, igazolását, helyeslését (VI. Cikk).⁴

c) Az Európai Unió normái

Az Alapjogi Charta⁵ tilt minden hátrányos megkülönböztetést [21. Cikk (1) bekezdés]. Ezzel összhangban az Európai Unió működéséről szóló szerződés (2008. május 9.) 67. Cikkének (3) bekezdése a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formáinak és megnyilvánulásainak büntetőjogi eszközökkel történő leküzdése szükségességét rögzíti. Ennek a dokumentumnak a végrehajtásaként született meg a Tanács 913/2008/I/B. (2008. november 28-i) kerethatározata,

mely szerint egyes, rasszista vagy idegengyűlölő céllal elkövetett magatartásformák – ideértve egyebek között a nyilvánosság előtt faj, bőrszín, származás, vallás, meggyőződés, nemzeti vagy etnikai hovatartozás alapján meghatározott személyek csoportjával, vagy ilyen csoport valamely tagjával szembeni erőszakra vagy gyűlöletre uszítást – bűncselekményként büntetést vonnak maguk után. A tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy ezeket a bűncselekményeket hatáson, arányos és visszatartó erejű büntetésekkel sújtsák.⁶ E cselekmények akkor büntetendők, ha alkalmasak az erőszakra vagy gyűlöletre uszításra a sértett csoport, vagy annak egyes tagjai ellen. A kerethatározat azt is követelményként rögzíti, hogy a tagállamoknak megfelelő intézkedéseket kell tenniük annak biztosítására, hogy a rasszista és idegengyűlölő indíték súlyosító körülményként számítsa, vagy az ilyen indítékot a bíróságok a büntetések kiszabásánál figyelembe vehessék.

d) A Bizottság és az Európa Tanács állam- és kormányfőinek 1993. október 9-i találkozásán létrehozták a Rasszizmus és Intolerancia elleni Európai Bizottságot (ECRI). Az ECRI legelső Általános Politikai Ajánlása javasolja minden olyan szóbeli, írásbeli, audiovizuális vagy más formájú – az elektronikus médiát is ideértve – megnyilvánulás büntetendővé nyilvánítását, ami gyűlöletre, vagy faji, etnikai, nemzeti vagy vallási csoport, illetve annak tagja ellen, a csoporthoz való tartozás miatt diszkriminációra vagy erőszakra hív fel, továbbá az ilyen eszméket tartalmazó anyagok előállítását, terjesztését és terjesztés céljából történő tárolását. A rasszista és idegengyűlölő bűncselekmények üldözésének kiemelt elsőbbséget kell tulajdonítani, s ezen bűncselekmények üldözését aktívan és következetesen végre kell hajtani. Az ECRI továbbá javasolja a rasszista szervezetek betiltását, amennyiben ez hozzájárul a rasszizmus elleni küzdelemhez. Megjegyezve, hogy a romák Európa-szerte létező előítéletek szenvedő alanyai, az ECRI különösen ajánlja a tagállamoknak, hogy tegyék meg a megfelelő intézkedéseket a romák alapvető jogaival kapcsolatos jogsértések teljes körű és gyors elbírálásának biztosítására.

e) Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga – kivéve a holokauszt tagadását – nem tartalmaz kifejezetten a tárgykörbe tartozó büntetőjogi jogeseteket, döntéseinek egy része mégis – a véleménynyilvánítási szabadsággal összefüggésben – érinti a gyűlöletbeszéd témakörét. Ezek közül kiemelést érdemel:

- *Garaudy v. France*: a holokauszt tagadása nem élvezheti az (Emberi jogi) Egyezmény 10. cikkének (vélemény-nyilvánítási szabadság) védelmét.

- *Vona v. Magyarország*: a történelmi tapasztalatok fényében a félkatonai demonstrációk során egy olyan egyesületre történő támaszkodás, amely a származás szerinti elkülönülést hirdeti és implicite faji alapú cselekmények elkövetésére hív fel, minden bizonnyal megfélemlítően hat az adott faji kisebbség tagjai számára, különösen, ha foglyul ejtett hallgatóságként vannak otthonaikban. Az EJEB szerint ez túlmegy a véleménynyilvánítás, illetve a gyülekezés számára az Egyezményben biztosított védelem körén, és olyan megfélemlítésnek minősül, ami valódi fenyegetést jelent.

A Bizottság 2012. február 1-jén Nyilatkozatot fogadott el, amelyben a romák elleni növekvő erőszakról számolt be, felszólítván a nemzeti hatóságokat e bűncselekmények hatékony kivizsgálására, az ilyen cselekmények esetleges rasszista motívumának azonosítására. Ezzel összhangban az EJEB több határozatában is az Emberi Jogi Egyezmény 14. Cikke alapján különös hangsúlyt helyezett a faji megkülönböztetésnek a gyűlöletbeszédet is magában foglaló megnyilvánulása elleni harc alapvető fontosságára. Ezekben a határozatokban az körvonalazódik: az Egyezményben részes felek kötelesek büntetendő cselekményé nyilvánítani a rasszizmust, idegengyűlöletet vagy etnikai türelmetlenséget terjesztő beszédet vagy bármely más formájú megnyilvánulást, továbbá kötelesek betiltani minden gyülekezést,

és kötelesek felosztatni minden olyan csoportot, szervezetet, egyesületet vagy pártot, amely ezeket népszerűsíti.

3) A gyűlölet-bűncselekmények elleni büntetőjogi fellépés jellemzői néhány fontosabb európai országban

A joggyakorlat-elemző csoport csupán néhány fontosabb európai országot illetően vállalkozhatott annak megismerésére, hogy a nemzetközi jogi kötelezettségek megszabta elvek mentén, és milyen szabályozási struktúrában történik a büntetőjogi fellépés a gyűlölet-bűncselekményekkel szemben. Tizenhárom európai ország büntetőjogát vette szemügyre ebből a szempontból (Egyesült Királyság, Svédország, Dánia, Norvégia, Finnország, Franciaország, Belgium, Hollandia, Spanyolország, Lengyelország, Csehország, Svájc, Ausztria).

Az országok többségének büntetőjoga nem tartalmaz a gyűlölet-bűncselekménynek megfelelő sui generis törvényi tényállást. Ilyen speciális törvényi tényállással Ausztria, Svájc, Belgium, Hollandia, Lengyelország és Csehország büntetőjogában találkozhatunk.⁷

Több ország büntetőjoga súlyosabban minősülő esetként szankcionálja a nemzetközi jogilag tiltott diszkriminatív indítékú bűncselekményeket. Ezen országok közül Spanyolországban ez az indíték általában, tehát valamennyi bűncselekményt tekintve súlyosabban minősítő körülmény. Más országokban, így Norvégiában, Franciaországban, az Egyesült Királyságban a törvény felsorolja azokat a bűncselekményeket, amelyek a gyűlölet-vezérelt indíték esetén súlyosabban minősülnek.

Így pl. az Egyesült Királyságban a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó szabályokat két törvény tartalmazza: a Crime and Disorder Act (1988.) és a Criminal Justice Act (2003.). Az 1988. évi törvény létrehozta a sértett faji hovatartozása miatt „minősített esetként” kezelendő bűncselekmények csoportját („racially aggravated offences”), amelyet a 2001. évi Anti Terrorism, Crime and Security Act kiegészített a sértett vallási hovatartozásával, majd a 2005. évi törvény a sértett vélt vagy valós szexuális orientációjával, fogyatékosságával. Gyűlölet-bűncselekménynek tekintik a bűncselekményt abban az esetben is, ha az elkövetés során, illetve azt közvetlenül megelőzően, vagy azt követően az elkövető kifejezi, hogy annak vélt vagy valós faji hovatartozása, vallási csoportához tartozása miatt viseltetik ellenérzésekkel a sértettel szemben.

Néhány ország, így például Svédország büntetőjoga csak súlyosító körülményként rendeli figyelembe venni a faji, etnikai vagy egyéb diszkriminatív indítékon alapuló bűncselekmény-elkövetést.

4) A gyűlölet-bűncselekmények magyar szabályozásának struktúrája

A gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozóan a Btk. szabályozása vegyes megoldást követ: A Btk. Különös Része sui generis törvényi tényállásokkal rendeli büntetni a gyűlölet-bűncselekményeket, úgymint a közösség tagja elleni erőszakot, közösség elleni uszítást stb. Ugyanakkor a sui generis tényállások mellett meghatározott bűncselekmények esetén az aljas indokból elkövetés a bűncselekményt súlyosabban minősítő körülménye. Ezek a bűncselekmények: emberölés [Btk. 160. § (2) bekezdés c) pont]; testi sértés [Btk. 164. § (4) bekezdés a) és (6) bekezdés a) pontok]; személyi szabadság megsértése [Btk. 194. § (2) bekezdés b) pont]; rágalmozás [Btk. 226. § (2) bekezdés a) pont]; alárendelt megsértése [Btk.

449. § (2) bekezdés a) pont]. Az aljas indokból elkövettség pedig magában rejti a rasszista vagy más gyűlöletmotívumtól vezérelt cselekmények súlyosabb büntetendőségét.

Végül az ítélkezési gyakorlatban elfogadott, hogy a büntetés kiszabása során súlyosító körülményként kell értékelni az aljas indokból elkövetést – tehát a rasszista vagy más gyűlöletmotívumból elkövetést is – mindazon bűncselekmények körében is, amelyekben ez nem súlyosabban minősítő körülmény.⁸

Kétségtelen, az aljas indok mint minősítő vagy súlyosító körülmény alkalmas lehet a sui generis gyűlölet-bűncselekmények körén kívül is a gyűlöletmotívum kellő súlyú értékelésére. Közismert ebben a tekintetben az a kiemelkedő bűncselekmény-sorozat, amely a médiában, s a közvéleményben „roma-gyilkosságok”-ként híresült el, s három roma család, összesen hat ember – közöttük az elkövetők által felgyújtott lakóházból az apja karjaiban menekített gyermek brutális, kivégzésszerű megölése miatt folyt és harmadfokon a Kúria előtt fejeződött be jogerősen.⁹

Ez az eset e helyütt már azért is említést érdemel, mert számos, a roma lakosság körébe tartozó személyek által a többségi társadalomhoz tartozó személyek sérelmére elkövetett gyűlölet-bűncselekmény ürügyeül szolgált.

Az ECRI a Magyarországról készített legutolsó (2015. március 19-i ötödik) jelentésében is aggályosnak találta, hogy bár az élet elleni és a testi épség elleni bűncselekmények esetében minősítő körülmény az aljas indokból történt elkövetés, a törvény külön nem nevesíti a rasszista indítást, mint az aljas indok egyik formáját (és nincs a magyar jogrendben olyan általános rendelkezés, amely alapján a faji indítást kifejezetten súlyosító körülmény lenne a „közönséges” bűncselekmények esetében). Mindezek eredményeként – megállapítása szerint – gyakorlatilag lehetetlen a faji indítást bűncselekmények figyelemmel kísérése Magyarországon.

Ez a kritika a csoport megítélése szerint tulajdonképpen jogos. Az Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENyÜBS) adatai alapján ugyanis csak az állapítható meg, hogy hány emberölés, testi sértés, illetve más bűncselekmény minősül aljas indokból elkövetettnek. A büntetőügyekben eljáró hatóságoknak a bizonyítás során kötelességük a bizonyítás tárgyához tartozó valamennyi körülmény tisztázása, így a cselekmény indítékainak, valamint következményeinek, e körben az esetleges rasszista vagy idegengyűlölet-motívumnak a feltárása. Bár a nyilvántartás rendszere ezt lehetővé tenné, a rasszizmus, a faji előítélet stb. motívum az ENyÜBS-ből nem tűnik ki.

A gyűlölet-motivált bűncselekmények pontos számának és jellemzőinek megállapítása csak valamennyi büntetőügy konkrét elemzésével lenne lehetséges. Erre azonban a joggyakorlat-elemző csoport nyilvánvalóan nem vállalkozhatott. A törvényszékek büntető kollégiumvezetőinek tájékoztatása alapján tárt fel néhány gyűlöletmotívumból elkövetett, de nem a közösség tagja elleni erőszakként, illetőleg a közösség elleni uszítás/izgatás bűncselekményeként minősülő esetet (5 ügy)¹⁰. (Példatár 1.)

A probléma kezelésére egyébként az Amnesty International Magyarország által létrehozott Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport megoldási javaslatként olyan ún. „előítélet-indikátorokat”¹¹ dolgozott ki, amelyek segítségével már a nyomozás során következtetni lehet arra, hogy egy bizonyos bűncselekményt gyűlöletindítékből követtek-e el. Az indikátorok segítséget nyújthatnak a gyűlöletmotivációra vonatkozó bizonyítás lefolytatásához, különösképpen a vádemelést megelőző szakaszban.

5) A védendő csoportok, passzív alanyiság

A közösség tagja elleni erőszak és a közösség elleni uszítás tényállásaiban a kiemelt büntetőjogi védelmet élvező csoportok lényegileg azonosak: nemzeti, etnikai vagy vallási csoportok. A 2008. évi LXXIX. törvény kiegészítette a védett csoportok körét, azóta a hatályos törvények ugyanígy részesítik védelemben „a lakosság egyes csoportjait”. A hatályos törvényben példálózóan nevesítettek az egyes különösen sérülékeny, magukat nehezen védeni képes csoportok: a fogyatékosok, a nemi identitásuk, szexuális irányultságuk mint azonosságot jelentő ismérv alapján elkülönülő csoportok. Az érintet csoportok köre ezzel nem lezárt, elvben fokozott védelmet élvezhet bármely, azonos ismérv alapján összetartozó emberi közösség. Így a bírói gyakorlat – helyesen – védendő csoportnak, illetve e csoporthoz tartozónak tekinti: a roma származásúakat (a megvizsgált ügyek körében: 23 ügyben), a magyarsághoz tartozókat (8 ügyben), a románsághoz tartozókat (1 ügyben), az erdélyi magyarokat (1 ügyben), a zsidó vallásúakat (3 ügyben), római katolikus vallásúakat (1 ügyben), a fekete bőrűeket (1 ügyben) a homoszexuálisokat (2 ügyben), a bevándorlót /migránst/ (1 ügyben), továbbá – amint alább látni fogjuk, helytelenül – a Magyar Gárda mozgalomhoz tartozókat (2 ügyben). Az egyik ügyben védendő csoport tagjaként kezelte a bíróság egy bizonyos futbalcsapat szurkolóját is.

A szóban levő két bűncselekmény tekintetében alapvető eltérést jelent, hogy amíg a közösség tagja elleni erőszak (az intézmény bevezetésének kezdetétől büntetni rendelt) tipikus, bántalmazással vagy kényszerítéssel megvalósuló alakzatainak van passzív alanya, tehát a bűncselekmény valamely azonos ismérv alapján összetartozó személyösszesség egy vagy több konkrétan meghatározott tagja vagy az elkövető által ennek vélt tagja(i) sérelmére az e csoporthoz tartozás miatt valósul meg, addig e bűncselekmény garázdaságszerű magatartással megvalósítható (később bevezetett) alakzata, valamint a közösség elleni uszítás nem egy konkrét személyt - passzív alanyt – sért, hanem a csoportot, tehát a azonos ismérv alapján összetartozó közösséget veszélyezteti. Ennek a különbségtételnek a törvény szövegében is megnyilvánuló következménye, hogy a közösség elleni uszítás feltétlenül valamely konkrét, létező (és nem csak vélelmezett) csoport ellen irányul, sőt a legátfogóbb, alaptörvény(alkotmány)-védte csoport, a magyar nemzet ellen is irányulhat, továbbá elkövetésével mindig bűncselekményi egység valósul meg. Nem állapítható meg azonban ez a bűncselekmény, ha az egyéb szempontból tényállásszerű magatartás kizárólag egy individuum ellen irányul, és annak személyén keresztül nem terjed ki arra a közösségre, amelynek a tagja, (ez a magatartás adott esetben közösség tagja elleni erőszak megállapítására alkalmas lehet). A közösség tagja elleni erőszak esetén ellenben a több passzív alanyt sértő (bántalmazással vagy kényszerítéssel megvalósult) elkövetés homogén halmazatot eredményez.

A védendő csoportok, illetőleg a közösség tagja elleni erőszak vonatkozásában a passzív alanyiság szempontjából két elvi problémát vetett fel az ítélkezési gyakorlat, úgymint:

1. kisebbség-védő tényállások-e a gyűlölet-bűncselekmények tényállásai;
2. a gyűlölet-bűncselekmények sui generis tényállásaival biztosított fokozott büntetőjogi védelem kiterjed-e azokra a csoportokra (közösségekre, szervezetekre) amelyek céljaikat, tevékenységüket tekintve nem az alkotmányos keretek között működnek?

Ami az első kérdést illeti:

A jelentés 2), 3) pontjában írtak beható értékelésével két eltérő álláspont körvonalazható e kérdésben. Az egyik szerint a gyűlölet-bűncselekmények tényállásai kifejezetten kisebbségvédő rendelkezések, ám ebben az értelemben a kisebbség nem számszerű kisebbséget jelent, hanem hátrányos helyzetet, kiszolgáltatottságot, sérülékenységet,

sebezhetőséget. Ennek indoka lehet történelmi múlt, rendszerszintű diszkrimináció, a társadalom többségi tagjaiban kialakult nagyfokú társadalmi előítéletesség. Amennyiben ez az álláspont érvényesülne a magyar jogalkotásban – és az ezen alapuló jogalkalmazásban –, a magyar nemzethez tartozás kizárná a fokozott büntetőjogi védelmet, tehát magyar nemzethez tartozó személy sérelmére csak további sérülékeny csoporthoz való tartozás (fogycatékosság, nemi identitás, szexuális irányultság stb.) esetében lehetne a közösség tagja elleni erőszakot megállapítani.

A másik – az ítélkezési gyakorlatban mára uralkodóvá vált – álláspont szerint a közösség tagja elleni erőszak az ún. többségi társadalom tagjai sérelmére is megvalósítható.

A megvizsgált esetek kis hányadában (főként vizsgált időszak elején folyamatban volt ügyekben) érzékelhető volt a bírói gyakorlat bizonytalankodása e kérdésben. egyes döntések azt tükrözték, hogy magyar nemzetiségűek nem lehetnek előítélet-motiválta „gyűlölet-bűncselekmények” áldozatai, ezért „sérelmük” esetén az általánosabb garázdaság bűncselekményét kell megállapítani, amennyiben ennek valamennyi eleme – az erőszakosság is – megvalósult. Más döntések ettől eltérően foglaltak állást (példatár 2.).

A gyakorlat e körben mutatkozó bizonytalanságait a Kúria egyértelműen megoldotta (Bfv.II.590/2012/18.). Határozatában rámutatott: miután a közösség tagja elleni erőszak védett jogi tárgya: a diszkrimináció nélküli együttéléshez fűződő társadalmi érdek, tehát az a rendeltetése, hogy senkit ne érhessen bántalmazás, vagy bántódás amiatt, mert más népcsoporthoz tartozik, a többséghez tartozó egyének is lehetnek gyűlölet motiválta támadások sértettjei. Emellett az relatív, hogy adott helyen és időben ki tekinthető többségnek, illetve kisebbségnek. Egyébként arra is rámutatott a Kúria, hogy e bűncselekmény elkövetője tettesként bárki lehet, akár olyan személy is, aki a passzív alannal, tehát a bántalmazott vagy kényszerített személlyel azonos csoporthoz tartozik, és társaival együtt részt vesz az elkövetési magatartás végrehajtásában, amikor tudja, hogy társai a sértett más csoporthoz való tartozása miatt valósítják meg az elkövetési magatartást.

Ugyanezen tartalommal a Kúria elvi bírósági döntést tett közzé [EBD 2015 B.3.].¹² Eszerint a közösség tagja elleni erőszak bűntettének sértettjei adott esetben a többségi társadalomhoz tartozó személyek is lehetnek, amennyiben az e csoporthoz való vagy vélt tartozásuk miatt szenvednek sérelmet.

A Kúria (a Bírósági Határozatokban is közzé tett) eseti határozatát és az elvi döntést az ítélkezési gyakorlat követni látszik, amit jelez, hogy a megvizsgált esetek viszonylag nagy hányadában a magyarsághoz tartozók sérelmére elkövetett gyűlölet-motiválta cselekményeket közösség tagja elleni erőszakként minősítette (példatár 3., 4.).

Az ítélkezési gyakorlatban az Új Magyar Gárda Mozgalom tagjait vagy volt tagjait e minőségükre tekintettel ért fenyegetések, bántalmazások kapcsán vált kétségessé, hogy az e csoporthoz tartozókat megilleti-e a garázdaságnál magasabb fokú megkülönböztetett büntetőjogi védelem, különösen arra tekintettel, hogy ezt a szervezetet a bíróság időközben jogerős határozatával feloszlatta (példatár 5.).

Az LB-H-BJ-2011-106. szám alatt közzé tett ügyben a Legfelsőbb Bíróság elvi éllel fejtette ki: az eszmerendszer közösségére alapozottan szervezett csoport (amely lehet egyesület, mozgalom stb.) tagjai csak akkor élvezhetnek kiemelt büntetőjogi védelmet, ha a szervezet az alkotmányban rögzített elveket tiszteletben tartva, törvényes keretek között fejteti ki a tevékenységét. A nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy egyéb lakossági csoport ellen irányuló célból létrehozott és a törvényi előírásokkal nyilvánvalóan szembe helyezkedő szerveződés

tagjait – kiváltképpen akkor, ha a szervezetet a bíróság jogerős döntésével már fel is oszlatta – értelemszerűen a büntetőjog sem védheti fokozottan, hiszen ebben az esetben a jogrend egységének elve szenvedne súlyos sérelmet.

A határozat elvi tartalma ellenére a Bírósági Határozatokban közzétételre nem került, ez is oka lehet annak, hogy a Legfelsőbb Bíróság iránymutató gyakorlata csak lassan „szivárgott le” az alsóbb szintű ítélkezés szintjére (példatár 6.).

A védendő csoportok és a passzív alanyiség szempontjából megkerülhetetlen: vajon tényleg bármiféle közösséghez, csoporthoz, akár a laza csoportosuláshoz tartozás is alapul szolgálhat a szóban levő két bűncselekmény megállapítására?

A törvényben védeni kívánt közösségek, csoportok az emberek meghatározott azonos nyelvi, kulturális, hagyománybeli, hitbeli, vagy más lényeges tulajdonság alapján, avagy a közös eszmerendszer alapján történő elkülönült személyi kört testesítenek meg. A védelem az ezen nyugvó különbözőségek tiszteletben tartására vonatkozik (példatár 7.).

A Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport álláspontja szerint nem alkalmazható a Btk. 216. § a különböző futbalszurkolói táborok közötti erőszakos cselekmények esetében, mert a valamely csapat iránti rajongás nem a személyiség lényegi vonása, nem csoportképző ismérv. Az ezen alapuló csoporthoz tartozás fokozott büntetőjogi védelmet nem indokol. A joggyakorlat-elemző csoport egyetértett ezzel a felfogással. A tisztán szubjektív alapon (valaminek a tetszése alapján) elkülönülő személyek csoportját, illetve az e csoporthoz tartozókat (szurkolói csoportok tagjait, meghatározott zenekarok rajongótáborát), pusztán e tulajdonságuk alapján nem indokolt fokozott büntetőjogi védelemben részesíteni. Természetesen más helyzetet jelent, ha a rajongókat más, objektív vagy legalábbis a személyiséget, az emberi-társadalmi státuszt meghatározó lényeges tulajdonság is összeköti, amihez szokásosan társul az ugyanazon sportegyesület, zenekar stb. iránti rajongás, amely ezért az objektív ismérv alapján való összetartozásra utal. Egy bizonyos szurkolói táborhoz tartozás miatt valamely gúnynev hangoztatásával megvalósított, egyébként közösség tagja elleni erőszak megállapítására alkalmas elkövetési magatartás – a körülményeket figyelembe véve, legalábbis, ha ezt valamely más körülmény nem teszi kétségessé – tulajdonképpen a célba vett nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoporthoz tartozás vagy vélt tartozás miatti cselekvőség, amely a közösség tagja elleni erőszak megállapításának alapja lehet.

Bár erre az előzőekben már utalás történt, e helyütt is hangsúlyozandó, hogy a bűncselekmény garázdaságszerű alakzatának nincs passzív alanya. Ez azonban nem jelenti azt, hogy sértettje ne lehetne. A garázdaságszerű magatartást valamely személy vagy személyek védendő csoporthoz tartozása miatt kell tanúsítani, ám az nem feltétel, hogy a magatartás közvetlenül e személy vagy személyek ellen irányuljon, s az sem, hogy a magatartás folytán e személy(ek)ben riadalom kialakuljon. Az szükséges csupán, hogy a védendő csoport bármely tagjában a kihívóan közösségellenes elkövetési magatartás folytán a riadalom kialakulhasson (alkalmasság).

6) A közösség tagja elleni erőszak jogalkalmazási kérdései

A gyűlölet-bűncselekmények közül a legnagyobb számban a közösség tagja elleni erőszakkal találkozhatunk a bírói gyakorlatban. Az elemzett időszakra eső összesen 52 ügyből 38 ügyben történt az országban közösség tagja elleni erőszak, vagy (a korábbi megnevezéssel) nemzeti, etnikai faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak miatt (avagy miatt is) vádemelés. Ezek közül 27 ügyben minősítette a bíróság jogerős ítélete a váddal egyezően a cselekményt. Tíz

ügyben a vádtól eltérően nem közösség tagja elleni erőszakként hanem más bűncselekményként (garázdaságként) minősítette a jogerős ítélet a vádlott vagy a vádlottak cselekményét. Egy ügyben az elkövető halála miatt kellett a büntetőeljárást megszüntetni. Mindössze egyetlen esetben fordult elő, hogy a bíróság jogerős ítélete a vádbeli minősítéssel (közösség elleni izgatás) szemben közösség tagja elleni erőszak büntetében mondta ki a bűnösséget (példatár 8.).

a) Rövid intézménytörténet

A szóban levő bűncselekményt az 1978. évi IV. törvény 174/B. §-ával történő kiegészítéseként „Nemzeti, etnikai faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak” címmel 1996. június 15-i hatállyal az 1996. évi XVII. törvény vezette be a magyar büntetőjogba. A tényállás szerint ezt a bűncselekményt az követi el, aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoporthoz tartozása, vagy vélt tartozása miatt bántalmaz, illetőleg erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön. A büntetési tétel: öt évig terjedő szabadságvesztés. Két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett minősített esetek: a) a fegyveresen, b) a felfegyverkezve, c) a jelentős érdeksérelmet okozva, d) a sértett sanyargatásával, e) a csoportosan, f) a bűnszövetségben elkövetés.

A jogalkotó abból indult ki: a különböző közösségek konfliktusok nélküli egymás mellett élése társadalmi érdek, ezért a büntetőjog eszközeivel is meg kell akadályozni, hogy bárkit egy közösséghez való tartozása vagy annak vélelmezése miatt támadás érjen. A bűncselekmény elsősorban a nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy más csoportok elleni erőszakos fellépés tilalmazásával az emberi méltóságot, ezen belül a különböző kisebbségeket védi. A védett különös jogi tárgy tehát a diszkrimináció nélküli együttéléshez fűződő társadalmi érdek.

A védendő csoporthoz tartozás ténye azonban nem szükségszerű eleme a passzív alannyá válásnak. Az is lehet passzív alany, akiről az elkövető csak feltételezi, sőt tévesen feltételezi a védendő csoportok egyikéhez való tartozását.

A 2008. évi LXXIX. törvény – 2009. február 1-jei hatállyal – az elkövetési magatartás, a büntetési tételek és a minősített esetek változatlanlansága mellett kitágította a fokozott védelemben részesítendő körét: „a lakosság egyes (nem nevesített) csoportjaihoz” való tartozással, egyben a bűncselekmény címe (a védendő kör tágításának megfelelően) „közösség tagja elleni erőszak”-ra változott. Emellett büntetendőnek rendelte a bűncselekmény előkészületét.

A 2011. évi XL. törvény, 2011. május 7-i hatállyal(1a) bekezdésként kiegészítette a tényállást egy privilegizált esettel. A jogalkotó ugyanis azt észlelte, hogy elszaporodtak azon magatartások, melyek bár nem az alap-tényállásban szabályozott erőszakos, fenyegető, bántalmazó magatartások, azonban az érintett csoportok tagjaiban mégis félelmet (riadalmat) keltenek. Az (1a) bekezdésben a törvény 3 évig terjedő szabadságvesztést hozzá rendelve a garázdaság szabálysértésének lényegileg megfelelő - kihívóan közösség ellenes, riadalom keltésére alkalmas - magatartást pönalizálja, ha az elkövető azt a sértettnek az alaptényállás szerint védendő csoportokhoz tartozása vagy vélt tartozása miatt követi el.

A 2012. évi C. törvény, a hatályos Btk. 216. §-ában az 1978. évi IV. törvénybeli utolsó (2011. május 7-től hatályos) szabályozásán lényegi (érdemi) változtatást nem hozott. Egyfelől átstrukturálja a korábbi szabályozást: a garázdaságszerű, illetve a súlyosabb, bántalmazással vagy kényszerítéssel megvalósuló alapeseti alakzatot a növekvő büntetési tétel szerint rendezi, másfelől példálózóan nevesít egyes csoportokat, amelyekhez való (vagy vélt) tartozás miatt az elkövetési magatartás megvalósulhat, ilyenek: a fogyatékosok, bizonyos nemi identitásúak és

szexuális irányultságúak.¹³

b) Fontosabb bűncselekménytani összefüggések

A bűncselekmény elkövetője tettesként bárki lehet, akár olyan személy is, aki a passzív alannyal, tehát a bántalmazott vagy kényszerített személlyel azonos csoporthoz tartozik, és részt vesz az elkövetési magatartás végrehajtásában társaival együtt, amikor tudja, hogy társai a más csoporthoz való tartozás miatt valósítják meg az elkövetési magatartást.

A bűncselekmény elkövetési magatartása egyrészt – az alacsonyabb büntetési tételű (1) bekezdés esetében – a garázdaságszerű magatartás, amelynek azonban nem feltétlenül kell erőszakosnak lennie. A kihívó közösségellenesség és a riadalomkeltésre alkalmasság megítélésére a garázdaságra vonatkozó jogértelmezés, az e körben kialakult ítélkezési gyakorlat értelemszerűen vonatkozik.

A súlyosabb büntetési tételű alapeseti alakzat alternatív elkövetési magatartása a bántalmazás, és a (valaminek a tevésére, nemtevésére vagy eltűrésére) kényszerítés. A bűncselekmény az alternatívan megfogalmazott mindkét magatartás akár egyidejű, akár egymást követő tanúsításával is megvalósulhat.

A bántalmazás e tényállás esetében is más személy testére gyakorolt támadó szándékú fizikai ráhatás, amely nem feltétlenül jár testi sérülés okozásával, és általában – bár nem szükségszerűen – fájdalomérzetet kelt.

A kényszerítés csak akkor tényállásszerű elkövetési magatartás, ha a törvényben meghatározott módon, tehát erőszakkal vagy fenyegetéssel valósul meg. Az erőszaknak e bűncselekmény esetében – értelemszerűen – személy ellen kell irányulnia, míg a fenyegetés tekintetében az általános fenyegetés-fogalom az irányadó (Btk. 459. § (1) bekezdés 7. pont), tehát valamilyen súlyos hátrányt kilátásba helyező pszichikai ráhatás, amely képes előidézni a megfenyegetett komoly félelmét.

A két alapeset befejezettsége eltér egymástól. A garázdaságszerű és a bántalmazással megvalósuló esetekben a bűncselekmény az elkövetési magatartás kifejtésével befejezetté válik (immateriális bűncselekmény). A kényszerítéssel megvalósuló fordulata azonban ún. eredmény-bűncselekmény. Befejezettségéhez – jóllehet a kényszerítés bűncselekményével ellentétben hátrányokozás nem kell – a tényállásszerű eredmény bekövetkezése, tehát az szükséges, hogy az erőszak vagy a fenyegetés hatására a passzív alany valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön. Eredmény-bűncselekményi alakzat természetesen a jelentős érdeksérelem okozó elkövetés [a (3) bekezdés c) pontja szerinti minősített eset] akkor is, ha e minősítő körülmény immateriális alapeseti alakzathoz (pl. bántalmazáshoz) kapcsolódik.

A bűncselekmény más bűncselekményekhez, így a garázdasághoz, tetteges becsületsértéshez, a kényszerítéshez képest speciális vagy kiemelt tényállás, Az emeli ki ebből a bűncselekményi körből, hogy a cselekmény indítéka, motívuma a passzív alany valamely csoporthoz tartozása (gyűlölet-, vagy előítéletességi motívum). A garázdaságszerű, a bántalmazó vagy kényszerítésszerű magatartások helyes jogi minősítése szempontjából tehát a cselekmény motivációjának van jelentősége.

c) A gyűlölet-(vagy előítélet)motívum, azaz a csoporthoz tartozás motívumának kérdése

Az előző megállapításokból következik, az e bűncselekménnyel kapcsolatos ítélkezési gyakorlat központi kérdése – és ítélkezés tévedéseinek fő forrása is (példatár 9., 10., 14., 16.) –, a valamely közösséghez tartozás mint motívum megállapíthatósága.

A motívum megállapítása az alany elkövetés kori konkrét tudattartalmának feltárásával történik, tehát az a történeti tényállás értékelésével kialakított jogi következtetés.

Gyakori azonban, hogy a nyomozás nem tárja fel a gyűlölet(előítélet)-motívumot bizonyító tényeket, körülményeket [pl. nem rendelnek el házkutatást abból a célból, hogy a gyanúsított otthonában található-e szélsőséges szimbólumok, stb.), nem végeznek arra vonatkozóan bizonyítást, hogy milyen a terhelt életvezetése, kikkel, milyen kapcsolatokat ápol, milyenek a megszólalásai a közvetlen környezetében, esetleg a nyilvános fórumokon stb.]. Ezek pedig megkönnyíthetnék a gyűlöletmotívum kérdésében való állásfoglalást.

Az ítélezési gyakorlat (jórészt az előbbieik miatt) erre a motívumra vagy annak hiányára általában az elkövető kijelentéseiből, annak indulati töltéséből, és a kijelentést kísérő cselekvésből, az elkövető és a sértett, illetőleg a cselekménnyel érintett személy viszonyának feltárásából, e viszony jellegéből következtet (példatár 11).

A gyűlöletmotívum megállapítása körében a bíróságok az álláspontjuk kialakításakor esetenként – helyesen – arra is tekintettel voltak, hogy az adott sértő, kirekesztő kijelentés a konkrét szituációban (pl. ittas emberek konfliktusában) túlmegy-e szokásos szitkozódáson. Általában azt is vizsgálták, hogy az indulat-vezérelt cselekvésnek és az azzal párosuló kijelentéseknek volt-e konkrét kiváltó oka. Elemezték, hogy a cselekvőség a konkrét személy által előidézett konkrét sérelemre adott válaszreakció, tehát a sérelem megtorlása-e, amelynek nincs valóságos, ésszerűen magyarázható köze a sértett személyének valamely védendő csoporthoz tartozásához (ilyenkor a közösség tagja elleni erőszak helyett más bűncselekményt – garázdaságot – állapítottak meg), avagy az elkövető cselekvősége nem társul a védendő csoporthoz tartozó személlyel kapcsolatos semmiféle konkrét kiváltó okhoz, konfliktushoz, illetőleg a cselekvőség nem valamilyen konkrét sérelem megtorlása, az amiatt való bosszú. Az utóbbi esetben az egyébként tényállásszerű cselekményt általában közösség tagja elleni erőszakként minősítették a bíróságok. (példatár 12.).

A közösség tagja elleni erőszakként minősítés szempontjából a cselekmény olyan előzményeinek, amelyek a megtámadott, illetve a cselekménnyel érintett személytől függetlenek, általában nem tulajdonítottak jelentőséget.

A cselekménnyel érintet személy magatartásából származó sérelem vagy vélt sérelem kiváltotta cselekmények esetén néhány esetben tapasztalt az elemzés téves állásfoglalásokat is. Előfordult pl., hogy a másodfokú ítélet – jelentőséget tulajdonítva az elkövető „nézetrendszerének” – kifogásolta a terhelt nézetrendszerének feltáratlanságát, s ez okból a gyűlöletkijelentések és azt alátámasztó cselekvőség ellenére csak garázdaságban mondták ki a bűnösséget (példatár 13.),

Eseti problémát okozott a cselekményhez vezető okok által kiváltott többféle motívum megítélése. A közösség tagja elleni erőszak szempontjából releváns motívum ugyanis nem feltétlen mutat teljes megfelelést a cselekmény konkrét kiváltó okával (példatár 14., 15.).

Az elemzés azt is megállapította, hogy a gyűlöletkijelentéseket önmagukban – ha azokat nem kísérte a védett csoportok tagjaival szemben vagy rájuk vonatkozó más cselekvőség – a bíróságok rendszerint nem látták elégségesnek a közösség tagja elleni erőszak garázdaságszerű alakzatának megállapításához akkor sem, ha ezek a kijelentések az eset körülményei alapján kihívóan közösségellenesek és riadalomkeltésre is alkalmasak. [Egyébként általában még vádemelés sem történik például, amikor romákat megfélemlítő felvonulásokon mocskolódó, rasszista jelszavakat skandálnak, pedig a szóban levő tényállás alapján ez (ha a riadalom-keltésre alkalmasságot valamely körülmény nem cáfolja) büntethető

lenne.] Csak kivételképpen tapasztalt az elemzés olyan esetet amikor a a pusztá kijelentésre alapozta a bírság a közösség tagja elleni erőszak megállapítását (példatár 16., 17.).

d) Egyéb minősítési kérdések

Néhány esetben tévesnek bizonyult bűncselekmény kísérletének vagy befejezettségének megállapítása.

Az egyik ügyben az elsőfokú bíróság a közösség tagja elleni erőszak egyik – az 1978. évi IV. törvény 174/B. § (1) bekezdés szerint – bántalmazással megvalósítható alakzatának kísérletét állapította meg az ítéletében, jóllehet ugyanezen alakzat másik elkövetési magatartását – a kényszerítést – a cselekmény maradéktalanul kimerítette. A hibát a másodfokú bíróság ítélete korigálta (példatár 18.).

Egy másik ügyben azt észlelte az elemző csoport, hogy ítéletében a bíróság annak beható vizsgálata nélkül mondta ki a három vádlott bűnösségét a 2012. évi C. törvény (Btk.) hatályba lépte után felfegyverkezve és csoportosan elkövetett, és a Btk. 216. § (1) bekezdésben meghatározott – azaz garázdaságszerű magatartással megvalósult – közösség tagja elleni erőszak büntetében, hogy az elkövetési magatartás folytán a cselekményt nem a (2) bekezdés szerinti, bántalmazással megvalósítható – súlyosabb – bűncselekmény kísérlete-e. Ennek beható vizsgálata valószínűsíthetően arra tekintettel nem történt meg, hogy a felfegyverkezve és a csoportos elkövetés folytán a garázdaságszerű magatartással és a bántalmazással megvalósult - kísérleti szakban rekedt – cselekmény azonos büntetési tétel alá esik. Figyelmen kívül maradt azonban, hogy e különbség-tételnek e tekintetben is jelentősége van: a bántalmazással megvalósítható cselekmény kísérlete esetén ugyanis a bűncselekmény a sértettek számánál fogva két rendbeli (példatár 19.).

A bűncselekmény minősített eseteinek megállapítása körében az elemzés nem észlelt hibát vagy jogértelmezési problémát.

A bűncselekmény előkészülete miatt egy büntetőeljárás folyt, és a bűnösség megállapítására került sor. Az elsőfokú ítélet – miután a kihirdetésekor nyomban jogerőre emelkedett – ún. rövid indokolással készült, tehát a minősítés indokainak kifejtésére nem került sor. Ennek következtében a döntés érdemi helyessége (abban a tekintetben, hogy az elkövető részéről az előkészülettől visszalépés miért nem állapítható meg) nem volt ellenőrizhető (példatár 20.).

7) A közösség elleni uszítás jogalkalmazási kérdései

A gyűlöletbeszéd elleni hatékony büntetőjogi fellépés az elmúlt két és fél évtizedben folyamatos viták tárgya volt, máig ez az egyik legtöbbet vitatott tényállás a Btk.-ban. Az ellentétes irányú bírálatok egyik ága a vélemény-nyilvánítás szabadságának túlzott korlátozására hivatkozik, míg a másik oldal szerint épp ellenkezőleg, a tényállás nem alkalmas a demokratikus közösségi viszonyokat romboló gyűlöletbeszéd elleni hathatós fellépésre. Időről időre felerősödött az elmúlt évtizedekben az az igény, hogy a jogalkotó az 1978. évi IV. törvényben a „Közösség elleni izgatás” alcímű bűncselekmény törvényi tényállását vizsgálja felül úgy, hogy az hatékonyabb büntetőjogi üldözést jelentsen, és rendezze a kialakult jogalkalmazási és jogértelmezési problémákat. Azokat a jogalkotói kísérleteket, amelyek a gyűlöletbeszéd eddiginél szélesebb ívű büntetendőségét lehetővé tennék, az Alkotmánybíróság – az ultima ratio elve szerint – következetesen alkotmányellenesnek ítélte. Ezzel természetesen nem zárta ki a gyűlöletbeszéd büntetendőség szintjét el nem érő megnyilvánulásai ellen való fellepés szükségességét és indokoltságát más

jogágak szabályainak keretei között.

a) Intézménytörténeti áttekintés az Alkotmánybíróság határozatainak fényében

A gyűlöletbeszéd hatályos szabályozása hosszú történeti előzményekre tekint vissza. A szabályozás távolabbi előzményeit és főbb állomásait az 1874. évi XXXIII. törvénycikkben, az 1878. évi V. törvénycikkben (a Csemegi kódexben), az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvénycikkben, majd a második világháborút követően az 1948. évi XLVIII. törvénycikkben, ezután pedig az 1961. évi V. törvényben megtalálhatjuk.¹⁴

Az 1978. évi IV. törvény az 1989. előtti időállapotában (az 1961. évi V. törvény szabályozásával lényegileg azonosan) az állam elleni bűncselekmények között szabályozta az izgatás büntetést (148. §); míg a közrend, ezen belül a köznyugalom elleni bűncselekmények között (az izgatás privilegizált eseteként) a közösség megsértésének vétségét (269. §). A két tényállás közötti különbséget a célzat léte, vagy hiánya jelentette: amennyiben az elkövetőt a gyűlölet szításának célzata vezette, akkor izgatás büntette miatt kellett a felelősségét megállapítani.

Az 1978. évi IV. tv. eredeti 148. §-a szerint tehát a bűnösség megállapításához többé már nem volt elegendő, hogy az elkövető csupán tudatában legyen annak, a cselekménye alkalmas a tényállásban szereplő jogi tárgyak elleni gyűlölet felkeltésére, hanem az erre irányuló egyenes szándék (célzat) volt szükséges. E célzat megállapításának hiányában az elkövető ugyanazon magatartásáért a köznyugalom elleni bűncselekmények között elhelyezett közösség megsértése [eredeti 269. § (1) bekezdés] miatt volt büntethető. Emellett a közösség megsértését valósította meg az is, aki mások előtt a magyar nemzetet, továbbá – nemzetiségük, felekezetük, fajuk vagy szocialista meggyőződésük miatt – csoportokat vagy személyeket sértő vagy lealacsonyító kifejezést használt, avagy egyéb ilyen cselekményt követett el [eredeti 269. § (2) bekezdés].

Az 1989. évi XXV. törvény – a rendszerváltozást megelőző politikai megegyezés egyik eredményeként – kiiktatta az akkor hatályos jogból a politikailag „túlszínezett” izgatás büntetést, és az 1978. évi IV. tv. 269. §-ának új címét (Közösség elleni izgatás) és új szövegét vezette be helyette. A módosítással a közösség elleni izgatás büntetést az követte el: „aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzet vagy valamely nemzetiség, illetve valamely nép, felekezet vagy faj, továbbá a lakosság egyes csoportjai elleni gyűlöletre uszít [(1) bekezdés]. Ugyanennek a bűncselekménynek a vétségi alakzata [(2) bekezdés] – az ún. gyalázkodási tényállás - a nyilvánosság előtt a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő vagy lealacsonyító kifejezés használatával, vagy más ilyen cselekmény elkövetésével valósulhatott meg.

Az Alkotmánybíróság a 30/1992. (V. 26.) AB számú határozatával megsemmisítette a 269. § (2) bekezdését (az ún. gyalázkodási tényállást). Indokai szerint ugyanis a köznyugalom fenntartásához nem szükséges az, hogy a törvény önmagában véve büntetőjogi büntetéssel fenyegetse a tényállás szerinti jogtárgyakat sértő vagy lealacsonyító kifejezés nagy nyilvánosság előtti használatát. A jogalkotó ezzel szükségtelenül, és az elérni kívánt célhoz képest aránytalanul korlátozza ugyanis a szabad véleménynyilvánításhoz való jogot.¹⁵

Ellenben az Alkotmánybíróság a § (1) bekezdését az alkotmányos büntetőjog elveivel összeegyeztethetőnek találta. Azt állapította meg, hogy az 1978. évi IV. törvény 269. § (1) bekezdése „mértéktartó és megfelelő választ ad a veszélyesnek, nemkívánatosnak ítélt

jelenségre, azaz az alkotmányos alapjogok korlátozása esetén irányadó követelménynek megfelelően a cél eléréséhez a lehetséges legszűkebb körre szorítkozik”.

Az Alkotmánybíróság e határozata – a Csemegi kódex szabályozásának talaján kialakult gyakorlatra¹⁶ utalással – meghatározta a törvényi tényállás elkövetési magatartásának a „gyűlöletre uszításnak” az értelmezési tartományát, amelyet a Legfelsőbb Bíróság az ítélkezési gyakorlatnak is irányt szabva magáévá tett. Eszerint – szemben az „izgatással”, amely az értelemre hat, az uszító kijelentések „nem az értelemhez szólnak, hanem az érzelmi világra akarnak hatni, s szenvedélyek, ellenséges indulatok felkeltésére alkalmasak”. Az „uszítás” fogalom alatt „nem valamely kedvezőtlen és sértő véleménynek nyilvánítása, hanem olyan lázongó kifakadások értendők, amelyek alkalmasak arra, hogy az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket oly magas fokra lobbantsák, amelyből gyűlölet keletkezvén, a társadalmi rend és béke megzavarására vezethet”.

Az 1978. évi IV. törvény 269. §-ának következő módosítására az 1996. évi XVII. törvénnyel került sor, mégpedig a „gyűlöletre uszít” elkövetési magatartás változatlanul hagyása mellett beemelték a szövegbe – ahogy arra az Alkotmánybíróság utóbb rámutatott, gyakorlatilag indokolás nélkül – a „gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el”, egy alternatív elkövetési magatartást. Ezt a kodifikációs megoldást az Alkotmánybíróság a 12/1999. (V. 21.) AB határozatában úgyszintén alkotmányellenesnek nyilvánította, mert a módosítás olyan tényállási elemet iktatott be, amely nem felelt meg a jogbiztonság elvének, nem elégítette ki az alkotmányos büntetőjog határozottságának, egyértelműségének követelményét, és magában hordozta a véleménynyilvánításhoz való alkotmányos alapjog önkényes korlátozásának lehetőségét is.¹⁷

A Btk. akkori 269. §-ának 1989. évi módosítását, majd a módosult törvényszöveg részleges megsemmisítését követően az Országgyűlés által elfogadott, de ki nem hirdetett törvénnyel több – végső soron eredménytelennek bizonyult – törekvés történt a gyűlöletbeszéd büntethetőségi körének kiterjesztésére. Az elfogadott törvények kihirdetésének az Alkotmánybíróság előzetes normakontrollja gátat szabott.¹⁸

Az Alkotmánybíróság a határozataiban a „nyilvánvaló és közvetlen veszély” („clear and present danger”) tesztet alkalmazva egyértelműen lerögzítette azt a küszöböt, amely a gyűlöletbeszéd büntetendőségét lehetővé teszi. Következétesen arra mutatott rá, hogy csak bizonyos mérték fölött – azaz csak nyilvánvaló és közvetlen veszély esetén – igazolható alkotmányosan a szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozása. Ezt a mértéket, küszöböt az uszítás fogalmi körében annak pontos tartalmi meghatározásával vonta meg.

A 2012. évi C. törvény – a hatályos Btk. – 332.§-a az 1978. évi IV. törvény 269. §-ának a 12/1999. (v. 21) AB számú határozattal hatályosként megállapított szövegétől mindössze annyiban tér el, hogy a „lakosság egyes csoportjai” mint védett csoportok között külön kiemelve nevesíti a fogyatékosokat, a nemi identitásuk, szexuális irányultságuk miatt elkülönült csoportokat, ezzel is nyomatékosá téve, hogy a bűncselekmény e csoportokat érintően is megvalósulhat. Emellett a bűncselekmény címét – a tényállás tartalmához „hozzá igazítva” – „Közösség elleni uszításként” jelölte meg.¹⁹

b) A Legfelsőbb Bíróság (Kúria) iránymutató gyakorlata

A Legfelsőbb Bíróság, illetőleg a Kúria az 1990-es évek óta következetes gyakorlatot folytat a közösség elleni izgatás (uszítás) bűncselekményének megítélése körében. Ez a gyakorlat a 30/1992. (V. 26.) AB számú határozat (Csemegi kódexen nyugvó) jogértelmezést mint az

alkotmányos büntetőjog követelményét magáévá tette.

A közösség elleni uszítás(izgatás) tényállása a köznyugalmat, a társadalmi békét védi, ezáltal túlmegegy felől a konkrét személyek elleni gyűlölködő megnyilatkozásokon, amelyek rágalmozás vagy becsületsértés megállapítására adnak alapot, másfelől túlmegegy a „mindenkihez” szóló becsmérlően általánosító – rasszista, homofób stb. – kijelentéseken, közléseken is. Az elkövetési magatartását, a gyűlöletre uszítást ezért csak akkor tartja megállapíthatónak, ha az elkövető megnyilatkozásai – szóbeli, írásbeli vagy bármilyen más formát öltve – elsősorban nem az értelemre, hanem a nagy nyilvánosságot jelentő embercsoportok körébe tartozók (azaz az emberek sokaságának) érzelmeire hatnak, és ez által alkalmasak arra, hogy az emberek sokaságában a szenvedélyeket oly mértékig felszíták, hogy bennük olyan nagyfokú gyűlölet alakuljon ki, amely már a társadalmi rend és béke megzavarására, akár erőszakos jellegű cselekmény(ek)re vezethet. A gyűlöletre uszítás ebben az értelmezésben az erőszak érzelmi előkészítéseként fogható fel, ami ezáltal magában rejti az adott közösséghez, csoporthoz tartozó nagyszámú személyek egyéni joga megsértésének veszélyét.

A bűncselekmény veszélyeztető (immateriális) jellegéből pedig az következik, hogy annak megállapításához nem elegendő a veszély feltételezettsége, az absztrakt veszély, hanem az szükséges, hogy az uszítás mint a másokat aktív, tevékeny gyűlöletre ingerlő magatartás folytán olyan helyzet alakuljon ki, amelyben reálisan számolni kell azzal a lehetőséggel is, hogy a cselekmény folytán konkrét sérelem bekövetkezik, tehát az erőszakos cselekmény bekövetkezte közvetlenül fenyeget.

Leegyszerűsítve tehát gyűlöletre uszítás megállapításához három egymásra következő követelmény elengedhetetlen, úgymint: 1. a szenvedélyek felszítása az elkövető részéről, 2. a gyűlölet kialakulása (egy nagyobb embercsoportnak legalább egy részében), 3. a sérelem ebből eredő közvetlen és reális lehetősége.

Alanyi értelemben pedig a gyűlöletre uszítás az elkövetőtől annak a felismerését követeli meg, hogy a másokban gyűlöletig felszított szenvedély bármikor a tényállással védett csoporttal, vagy annak tagjával, tagjaival szemben szélsőséges intoleráns kirekesztő, jogfosztó magatartásba vagy akár erőszakos cselekvésbe csaphat át. Miután a törvényi tényállás célzatot nem tartalmaz, így e bűncselekmény akár eshetőleges szándékkal is elkövethető. Ehhez elegendő, ha az elkövetője tisztában van azzal, hogy a nagyobb nyilvánosság előtt tett kijelentései vagy (ráutaló jellegű) más megnyilatkozásai olyan felfokozott gyűlölet kialakítására alkalmasak, amelyek folytán a gyűlölet – akár önfejlődés révén – átcsaphat a védett közösségek vagy csoportok elleni szélsőséges, akár erőszakos cselekvőségbe.²⁰

A joggyakorlat-elemző csoport megállapítja, hogy a fentiekben vázolt követelmények szerinti uszítás-fogalom alkalmazásával az Alkotmánybíróság határozataival összhangban álló legfelsőbb bírósági/kúriai joggyakorlat a gyűlöletbeszédet kimerítő cselekmények büntetendőségének a szintjét a Tanács 913/2008/I/B. kerethatározatában foglalt követelményeknél [vö. jelentés 2. c) pont] szűkebben vonja meg. A Tanács kerethatározatából ugyanis nem olvasható ki a büntetendőségnek az a feltétele, miszerint az érintett csoportokkal szemben az erőszakra vagy gyűlöletre uszítás eredményes legyen olyan értelemben, hogy a felszított indulat a szélsőséges vagy erőszakos cselekmények bekövetkeztének közvetlen (reális) veszélyét hordozza, (tehát a kerethatározatból nem következik a veszély absztrakt formájának a uszítás szempontjából való elégtelensége).

c) Az elemzés megállapításai

A bíróságok az elemzés (hosszú) időszaka alatt mindössze négy esetben jártak el és hoztak

jogerős ügydöntő határozatot közösség elleni izgatás/uszítás miatt emelt vád alapján.²¹ Egy további esetben a cigány kisebbségi önkormányzat képviselőjének mint pótmagánvádlónak a közösség elleni izgatás miatt benyújtott vádindítványát a bíróság (a vádlott személyi adatai feltüntetésének elmaradása miatt) jogerősen elutasította. Olyan eset nem történt, amelyben a vádbeli minősítéstől eltérően a bíróság jogerős ítélete közösség elleni izgatásként/uszításként minősítette a cselekményt.

Az érdemben elbírált ügyek közül a jogerős ítélet két ügyben a váddal egyezően, egy ügyben a vádtól eltérően (közösség tagja elleni erőszaknak) minősítette a cselekményt, egy ügyben pedig a vádlottat felmentette.²²

A közösség elleni izgatás/uszítás miatti vádemelések csekély száma – legalább részben – visszavezethető az uszításnak mint elkövetési magatartásnak a már ismertetett szűk – aktív gyűlöletet megkívánó – értelmezésből származó viszonylag bonyolult (ténybeli és jogi) megítélésére. A nyomozó hatóságok általában bátrabban minősítették közösség elleni izgatásnak/uszításnak a cselekményt, ha a tettes ismeretlen volt, és ezért a nyomozás megszüntetésére/felfüggesztésére került sor. A közösség elleni uszítás miatt indult büntetőeljárások töredéke jut csak el a vádemelésig, az ügyek zömében a feljelentés elutasítására vagy a nyomozás megszüntetésére kerül sor.²³ Az uszítás fogalmához kapcsolt „hármaskövetelmény” ítéleti bizonyosságú megállapításával, vagy e követelmény valamelyik elemének elvetésével kapcsolatos kockázatot tehát az ügyészségek sokszor nem vállalják (példatár 21.).

A közösség elleni izgatás/uszítás miatt emelt vádat elbíráló ügydöntő határozatok közül két ítélet első fokon jogerőre emelkedett, ezek közül az egyik ítélet semmilyen jogi indokolást nem tartalmazó ún. rövid indokolással készült.²⁴ Így ezekben az ügyekben ugyan a döntés érdemi helyességét a joggyakorlat-elemző csoport megítélhette, azonban nem volt lehetősége arra, hogy megismerje, a bíróság milyen érvek figyelembe vételével döntött az adott módon.

Egy másik ügyben a rövid indokolású ítéletben rögzített tényállás alapján egyértelműen megállapítható, hogy a cselekmény közösség elleni izgatás büntetteként való minősítése nyilvánvalóan téves. A tényállás ugyanis nem tartalmaz olyan tényt, amelynek alapján bizonyossággal levonható lenne az a jogi következtetés, miszerint a célba vett csoporthoz tartozókkal (cigány lakosság) szembeni gyűlöletkeltő megnyilvánulás magában hordozta volna a gyűlölet olyan mérvű felszítását, amelyből bármilyen erőszakos cselekmény konkrét, reális veszélyére lehetne következtetni. Az uszító kijelentéssel származó veszély legfeljebb absztrakt veszély volt (példatár 22.).

Alapos aggályokat vet fel a bűnösség közösség elleni uszításban történt megállapítása a Mezőkövesdi Járásbíróság B. 236/2014/8. számú ítéletében is, amely első fokon jogerőre emelkedett, és rendkívül szűkszavú jogi indokolást tartalmazott. Az ügy sajátos vonása volt, hogy egy internetes közösségi megosztó oldalon bárki által olvasható bejegyzések igényeltek büntetőjogi megítélést (példatár 23.). A példatárban ismertetett tényállás azonban az erőszakos cselekménybe átcsapás reális veszélyének megállapíthatósága szempontjából lényeges kérdésekben felderítetlen. Nem derítették fel, hogy a Facebook bejegyzés hatására a helyszínre érkező gárdistáknak vélt személyek és cigány lakosok közötti szóváltás miből származott, a szóváltást melyik „fél” kezdeményezte, és annak mi volt a tartalma. Az sem megállapított tény, hogy a szóváltásban résztvevő cigány lakosok mekkora számban voltak jelen, ezáltal milyen erőviszonyok között zajlott az. Nincs ténymegállapítás arra vonatkozóan sem, hogy a „rendőri erők” minek hatására jelentek meg (hívásra, vagy járőrözés közben). E körülmények tisztázatlansága mellett nem lehet megnyugtatóan arra következtetni, hogy fennállt-e a cigányság ellen uszító vonásokat hordozó Facebook bejegyzés hatására kialakult

szóváltás erőszakos cselekménybe torkolásának közvetlen, reális veszélye. A vádlottnak az említett szóváltást követő újabb Facebook bejegyzése pedig legfeljebb az erőszakba torkollás absztrakt veszélyével járt csupán.

A tényálláshoz kapcsolódó rövid jogi érvelés pedig arra utal, hogy a bíróság a tényállásszerű közösség elleni uszítás megállapítása szempontjából nem tulajdonított jelentőséget uszítás kiváltotta tényleges veszélyhelyzet szükségességére vonatkozó, a Legfelsőbb Bíróság, illetőleg a Kúria által kialakított gyakorlatának.

Téves jogi értékelésen alapult egy katonai büntetőeljárásban hozott, a vádlott bűnösségét közösség elleni izgatásban megállapító nem jogerős elsőfokú ítélet is, azonban a rendes jogorvoslat során a másodfokú bíróság a törvénysértést kiküszöbölte, s a harmadfokú eljárás eredményeként helybenhagyott ítéletével vádlottat felmentette (példatár 24.).

Ezzel ellentétben vizsgálta, és a váddal szemben nem állapította meg az uszító megnyilvánulásból származó szélsőséges vagy erőszakos cselekedetek bekövetkezésének közvetlen veszélyét a Siklói Járásbíróság – más helyütt már ismertetett – elsőfokú nem jogerős ítéletében. Másodfokon eljáró törvényszék egyetértett az elsőfokú bíróság a jogi álláspontjával (példatár 8.).

8. A nemzeti szocialista és kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása büntettének jogalkalmazási kérdései

E bűncselekmény védendő (különös) jogi tárgya „a XX. századi európai (és világ-) történelmet döntően meghatározó diktatúrákhoz kapcsolódó népirtásszerű vagy súlyukban ehhez hasonló bűnök elismerésének igénye”.²⁵ A köznyugalmat sértő bűncselekmények között elhelyezett ez a tényállás közvetett módon kapcsolódik az összefoglaló jelentés 1. pontja szerint az elemzés tárgyául megválasztott alkotmányos alapjogi összefüggésekhez. Nyilvánvaló ugyanis a diktatúrák említett bűneinek az alapjogokat – azon belül is az emberi méltóságát – durván sértő jellege, amely igazolhatja a vélemény-nyilvánítás szabadságának büntetőjogi eszközzel történő korlátozását.

Az Alkotmánybíróság több határozatában²⁶ kifejezésre juttatta: bizonyos szűk körben megengedhető, hogy a törvényhozó politikai szükségességre hivatkozva akkor is bűncselekménynek nyilvánítson egyfajta véleménynyilvánítást, ha az nem uszít gyűlöletre. Elismerte, hogy a köznyugalom bizonyos mértékű megzavarása igazolhatja a szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását. Kiemelte, hogy „a közösségek méltósága a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos korlátja lehet”, nem zárta ki tehát azt, hogy a törvényhozó a köznyugalom megőrzéséről akár a gyűlöletre uszítás tényállásán túlmenő büntetőjogi védelemmel is gondoskodjék. Nyilvánvalóan ezen az elvi alapon nyugszik a §-ban fogalmazott magatartás büntetőjogi üldözése.²⁷

a) Rövid intézménytörténet

A Btk. 333. §-ában meghatározott bűncselekmény büntetőjogunk viszonylag új törvényi tényállása.

Előzménye, hogy a 2010. évi XXXVI. törvény 269/C. §-ként, 2010. április 1-jei hatállyal iktatta be az 1978. évi IV. törvénybe „A holokauszt nyilvános tagadása” alcímű tényállást. Ezt a bűncselekményt az követhette el, aki nagy nyilvánosság előtt a holokauszt áldozatának méltóságát azáltal sérti, hogy a holokauszt tényét tagadja, kétségbe vonja vagy jelentéktelen színben tünteti fel. Büntett, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Ezzel a szabályozással a jogalkotó csak részlegesen tett eleget a Tanács 913/2008/I/B.

számú kerethatározatból származó azon kötelezettségnek (3. cikk), mely szerint követelmény, hogy legalább három évig terjedő szabadságvesztéssel legyen büntetendő a népirtás, az emberiség elleni bűncselekmények, a háborús bűncselekmények, a náci rezsim által elkövetett bűncselekmények nyilvánosság előtti védelmezése, tagadása vagy súlyosan jelentéktelen színben való feltüntetése.

Az Alkotmánybíróság a 14/2000. (V. 12.) AB határozatában rámutatott, nem tehető különbség a letűnt nemzetiszocialista típusú kormányformák (nácizmus) és a diktatórikus szocialista típusú kormányformák (kommunizmus), illetőleg az ezeknek megfelelő politikai rendszerek áldozatainak emberi méltóságát, kegyeleti jogait sértő megnyilvánulások büntetőjogi megítélésében. Ez utóbbi politikai rendszerekben végbement emberiség elleni bűncselekmények tagadásának megfelelő szélsőséges vélemény-nyilvánítás bizonyos, jól körülhatárolt feltételekkel – éppen úgy, mint a holokauszt tagadása – nem állhat az Emberi Jogi Egyezmény 10. cikkének védelme alatt. Az 1978. évi IV. törvény vonatkozó §-ának 2010. évi LVI. törvény 7. §-ával végrehajtott, és 2010. július 23-ával hatályba lépett módosítása ezért – az AB iránymutatásának megfelelően – már azonos mércével méri a nemzeti szocialista és kommunista rendszerek bűneit, nem tesz különbséget a nácizmus és a kommunizmus áldozatainak emberi méltóságát, kegyeleti jogait sértő megnyilvánulások büntetőjogi megítélésében. A 269/C. § szerint a nemzeti szocialista és kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása című – és változatlanul három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett – büntetést az követheti el, aki nagy nyilvánosság előtt a nemzeti szocialista vagy kommunista rendszerek által elkövetett népirtás és más, emberiség elleni cselekmények tényét tagadja, kétségbe vonja vagy jelentéktelen színben tünteti fel.

A 2012. évi C. törvény a 333. §-ában változatlan címmel és lényegileg egyező szöveggel veszi át az 1978. évi IV. törvény módosult 269/C. §-át, de az elkövetési magatartások körét az „azokat (lásd: a népirtást vagy más emberiség elleni cselekményeket) igazolni tökszik” alternatívával is kiegészíti.

A törvényi tényállás egy sajátos bűnkapcsolat. Az alternatív elkövetési magatartások – a tagadás stb. – a törvényben meghatározott alpbűncselekménnyel, elsősorban a Btk. 142. §-ában meghatározott bűncselekmény (a népirtás) elkövetésével kapcsolatban fejthető ki. Fogalmilag szóba jöhet ebből a szempontból azonban a XIII - XIV. Fejezet bármelyik bűncselekménye is [a törvényi tényállás tartalma folytán pl. a Btk. 144. § (apartheid), a 143. § (emberiség elleni bűncselekmény), 154. § (háborús fosztogatás), 155. § (nemzetközi szerződés által tiltott fegyver alkalmazása)]. A törvény 158. §-ából következően a § alkalmazásánál szóba jövő alpbűncselekmények közé sorolandók az 1945. évi VII. tc.-kel törvényerőre emelt 81/1945. (II. 5.) ME sz. rendeletben és 1440/1945. (V. 1.) ME sz. rendeletben megállapított, s ma is hatályos háborús büntettek, továbbá a háború áldozatai védelméről szóló, és – véleményünk szerint – az 1954. évi 32. tvr.-rel kihirdetett, 1949. augusztus 12. napján kelt (IV.) Genfi egyezményben, valamint ennek a nem nemzetközi fegyveres összetűzések áldozatainak védelméről szóló (II.) kiegészítő jegyzőkönyvében (1989. évi 20. tvr.) tilalmazott cselekmények is.

E bűncselekmények bármelyikével kapcsolatban kifejtett valamely elkövetési magatartás (tagadás stb.) azonban csak abban az esetben tényállásszerű, ha a tagadott stb. bűncselekmények „a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek által” elkövetettek, azaz helyes értelmezéssel: az említett politikai rendszerek fennállása alatt, azok ideológiai alapjait alkotó eszmék, eszmények jegyében, az állam hatalmi és erőszakszerveinek vezetői, vagy ilyen „intézkedésre” feljogosított tagjai által, vagy az utasításukra, illetve a támogatásukkal elkövetettek. Nem feltétel azonban, hogy az alpbűncselekmények miatt – akárcsak utólag (a politikai rendszerek megszűnését követően) – felelősségre vonás történjék. Elégséges azoknak a (történelmi) tényeknek a társadalomban általánossá vált tudata, azaz az olyan közismereti

tény is, hogy a vázolt politikai rendszerek fennállása alatt e bűncselekmények megtörténtek.

b) Az ítélkezés gyakorlat (értékelés)

A bűncselekménnyel kapcsolatos eddigi, jelentéktelen ügyszámon nyugvó ítélkezési gyakorlat mind az előzmény-bűncselekmények megállapítását, mind az elkövetési magatartásokat, mind a nagyobb nyilvánosság előttiség értelmezését illetően problémamentes. A bűncselekményeket nagyobb számban internetes közléssel (Facebook oldalon, vagy komment-ként) követték el, a nagy nyilvánosság előttiség ekként valósult meg (példatár 25., 26., 27.). Amint a példák alapján is tapasztalható, a bűncselekmény gyakorlatban tipikus előfordulása a holokauszt jelentéktelennek való feltüntetése. Az elkövetési magatartás gyakran alacsony intellektuális színvonalú, primitív, a nyilvánosságban különösebb hatást kiváltani alkalmatlan, aminek azonban a bíróságok – helyesen – nem tulajdonítottak jelentőséget.

9. A büntetés-kiszabási gyakorlat

Az elemzés tárgykörébe tartozó ügyekben összesen 94 terhelt tekintetében hoztak a bíróságok bűnösséget megállapító jogerős ügydöntő határozatot, ezek között 10 terheltet fiatalkorúként elkövetett bűncselekmények miatt ítélték el. 82 terhelttel szemben került sor büntetés kiszabására 12 terhelt vonatkozásában a büntetőeljárás büntetés kiszabása helyett intézkedés alkalmazásával zárult le.

A büntetések megoszlása a következő: 29 terhelttel szemben végrehajtandó szabadságvesztést, 39 terhelttel szemben próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztést, továbbá – az 1978. évi IV. törvény 38. § (3) bekezdésének, illetőleg a Btk. 33. § (4) bekezdésének alkalmazásával – 4 terhelttel szemben közérdekű munka büntetést, 10 terhelttel szemben pedig pénzbüntetést szabott ki a bíróság a jogerős ítéletével. A büntetés helyett alkalmazott intézkedések körében a jellemző a próbára bocsátás volt, erre 9 – ebből 5 fiatalkorú – terhelt esetében került sor. Egy fiatalkorú terhelttel szemben javítóintézeti nevelést alkalmazott a bíróság, két esetben pedig a terhelt megrovásban részesült.

A büntetéseknek, és intézkedéseknek ezek a számszerű mutatói azonban nem adnak megbízható alapot a tisztán gyűlölet-bűncselekmények miatti büntetés-kiszabási gyakorlat korrekt értékelésére. Ennek okai a következők:

– A megvizsgált ügyek túlnyomó többségében halmazati büntetés kiszabása történt; a közösség tagja elleni erőszak büntette (esetleg az emiatt emelt vádtól eltérően garázdaság vétsége vagy büntette, avagy más bűncselekmény) legalább ilyen súlyú bűncselekménnyel (jellemzően testi sértéssel) alkotott – esetenként többszörös – halmazatot, ezért nem volt megállapítható, hogy ez utóbbi bűncselekmény(ek) a gyűlölet-bűncselekmény miatt kiszabott halmazati büntetési mértéket mennyiben befolyásolták.

– Szemben a közösség tagja elleni erőszakkal, a közösség elleni uszítás/izgatás büntetével halmazatban általában más bűncselekményt nem állapítottak meg a bíróságok. Jóllehet alapeseti szinten e két gyűlölet-bűncselekmény büntetési tétele azonos, a halmazati megítélés különböző előfordulásai folytán e bűncselekmények miatt kiszabott büntetések, vagy a büntetést helyettesítő intézkedések nem összehasonlíthatók.

– Az ügyek számottevő hányadában az ítélet ún. rövid indokolással készült, így nem volt megállapítható, hogy a bíróság az adott ügyben a büntetés (intézkedés) neme, és mértéke szempontjából jelentős milyen súlyosító, illetőleg enyhítő körülményeket vett figyelembe, és milyen nyomatékkal értékelte azokat.

– Az egyes ügyekben felelősségre vont terhelték előélete az előző büntetettségek tekintetében is különbségeket hordozott.

Mindezek folytán a büntetéskiszabási gyakorlat szempontjából csak főbb tendenciákat lehetett az elemzés alapján kimutatni. Ezek:

- a nemzeti szocialista és kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása miatt általában intézkedés alkalmazására (próbára bocsátásra) került sor, vagy csekély összegű, a törvényi minimumhoz közelítő mértékű pénzbüntetés került kiszabásra;
- a közösség elleni uszítás/izgatás esetén a jellemző büntetés a pénzbüntetés vagy közérdekű munka;
- végrehajtandó szabadságvesztés kiszabására általában akkor került sor, ha a közösség tagja elleni erőszak valamely súlyosabban minősülő esetével halmazatban más bűncselekményben is bűnösséget állapított meg a jogerős ítélet, és ez a bűncselekmény súlyában az előbbi bűncselekmény súlyát megközelítette, vagy meghaladta, esetleg nagy számú bűncselekmény alkotott halmazatot. Egyébként e bűncselekmények tekintetében is a felfüggesztett szabadságvesztés kiszabása volt a jellemző.

Budapest, 2016. április 7.

Dr. Belegi József
a joggyakorlat-elemző csoport vezetője

1 Magyarország Alaptörvénye szerint:

I. cikk

(1) AZ EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége.

(2) Magyarország elismeri az ember alapvető egyéni és közösségi jogait.

II. cikk

Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.

IX. cikk

(1) Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához.

(4) A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.

(5) A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.

2 Forrás: Jovánovics Eszter: Gyűlölet vagy előítélet? Szavak vagy tettek? Definíciós kérdések, elhatárolások. Belügyi Szemle 2013.

3 Az egyezmény a faji megkülönböztetés kiküszöbölésére ajánlási jogkörű Bizottság felállításáról is rendelkezett.

4 Magyarország még nem ratifikálta.

5 Az Alapjogi Charta az Európai Unióról szóló szerződéssel és az Európai Unió működéséről szóló szerződéssel együtt a 2009. december 1-jével hatályba lépett Lisszaboni Szerződés része, ezáltal az EU jogának alapja.

6 A kerethatározat 1. és 3. cikke szerint követelmény, hogy legalább három évig terjedő szabadságvesztéssel legyenek büntetendők azok a cselekmények, amelyekben nyilvánosság előtt- a kerethatározat tárgya körében – erőszakra vagy gyűlöletre uszítás valamennyi formáját jelentik, továbbá a népirtás, az emberiség elleni bűncselekmények, a háborús bűncselekmények, a náci rezsim által elkövetett bűncselekmények nyilvánosság előtti védelmezése, tagadása vagy súlyosan jelentéktelen színben való feltüntetése.

7 A *Svájci Btk.* 261.-II cikke szerint: (Faji megkülönböztetés)

„Aki nyilvánosan valamely személy vagy csoport elleni faji, etnikai vagy vallási hovatartozás miatt gyűlöletre vagy hátrányos megkülönböztetésre hív fel, illetve aki nyilvánosan olyan eszmerendszert terjeszt, amely valamely fajhoz, népcsoporthoz vagy valláshoz tartozókat gyaláz

vagy rágalmaz, továbbá aki e célból propagandatevékenységet szervez, támogat, vagy ilyenben részt vesz, aki szóban, írásban, képi úton, mozdulattal, tettelegességgel vagy más módon valamely fajhoz, népcsoporthoz vagy valláshoz tartozókat hovatarozásuk miatt emberi méltóságot megalázó módon gyaláz, hátrányos megkülönböztetésben részesít, az ilyen okból folytatott népirtást és egyéb büntetéseket tagadja, kisebbiti vagy igazolni törekszik, aki olyan szolgáltatást, amely mindenki számára hozzáférhető, valakitől vagy valamely csoporttól faji, etnikai vagy vallási hovatarozása miatt megtagad, három évig terjedő börtönbüntetéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő.”

Osztrák Btk. 283. § (1) bekezdése szerint:

„Izgatás „Aki nyilvánosan, a közrend veszélyeztetésére alkalmas módon, vagy aki nagy nyilvánosság előtt egy egyház vagy vallási közösség ellen, vagy faji, bőrszine, nyelve, vallása vagy világnézete, állampolgársága származása vagy nemzeti, illetve etnikai hovatarozása, neme, fogyatékosága, kora vagy szexuális beállítottsága alapján meghatározott személyek csoportjával vagy e csoport valamely tagjával szemben kifejezetten a csoporthoz való tartozása miatt erőszak elkövetésére felhív, vagy felbujt, két évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel büntetendő. A (2) bekezdés szerint ugyanígy büntetendő, aki nagy nyilvánosság előtt az (1) bekezdésben meghatározott csoportok valamelyike ellen uszít vagy azt az emberi méltóságot sértő módon becsmérli és ezáltal megvetendővé tenni törekszik.”

Csehországban külön tényállások szólnak a közösség vagy a közösség tagja ellen elkövetett erőszakról, illetőleg az azzal való fenyegetésről:

352. § A lakosság egy csoportjával, vagy annak egyéneivel szemben elkövetett erőszak

(1) Aki az állampolgárok egy csoportját halál, testi sérülés vagy nagyszabású kár okozásával fenyegeti, legfeljebb egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki a lakosság egy csoportja vagy egyénei ellen erőszakot alkalmaz, vagy halál, testi sérülés vagy nagyszabású kár okozásával fenyegeti tényleges vagy vélt faji, etnikai, nemzetiségi hozzátartozása, politikai meggyőződése, vallása miatt, vagy azért, mert ténylegesen vagy állítólagosan nem vallásos hat hónaptól három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

355. § Nemzet, faji, etnikai vagy más személyek csoportjának becsmérzése

(1) Az a személy, aki nyilvánosan becsmérli

a) bármely nemzetet, a nyelvet, a faji vagy etnikai csoportot, vagy

b) egy embercsoportot, az abba tartozó személyek tényleges vagy vélt faji, etnikai, nemzetiségi hovatarozása, politikai meggyőződése, vallása miatt, vagy azért, mert ténylegesen vagy állítólagosan nem vallásos

két évig terjedő szabadságvesztéssel kell büntetni.

(2) Az a szabadságvesztés legfeljebb három év, ha az (1) bekezdésben említett bűncselekményt

- a) legalább két személy, vagy
- b) sajtó, film, rádió, televízió, nyilvánosan hozzáférhető számítógépes hálózatok vagy más, hasonlóan hatékony módon követik el.

356. § Gyűlöletkeltés a személyek egy csoportja ellen, vagy jogainak és szabadságának korlátozása.

(1) Az a személy, aki valamely nemzet, faji, etnikai, vallási csoport vagy a személyek más csoportjával szemben nyilvánosan gyűlölet kelt vagy ezek jogainak és szabadságának korlátozását kényszeríti ki, legfeljebb két évi szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Ugyanaz a büntetése annak, aki összefog az (1) bekezdésben említett cselekmény elkövetésére.

(3) A szabadságvesztés hat hónaptól három évig terjedő,

a) ha az (1) bekezdésben említett bűncselekményt sajtó, film, rádió, televízió, nyilvánosan hozzáférhető számítógépes hálózatok vagy más hasonlóan hatékony módon követik el, vagy

b) a bűncselekmény elkövetésében olyan csoportok, szervezetek vagy egyesületek kapcsolódnak be aktívan, amelyek diszkriminációt, erőszakot vagy faji, etnikai, osztály, vallási vagy bármilyen más gyűlöletet hirdetnek.

8 Az 56. Bkv. szerint: „Az egyes bűncselekményeknél súlyosabban vagy enyhébben minősülő esetként szabályozott körülmény az ilyen minősített esetet nem tartalmazó más bűncselekmények elbírálásánál súlyosító vagy enyhítő lehet.”

9 Budapest Környéki Törvényszék 8.B.101/2010/1010. szám, Fővárosi Ítéletábrla Bf.399/2014/61. szám, Kúria Bhar.I.1320/2015/47. szám

10 Kaposvári Járásbíróság B. 341/2011. szám, B .166/2013. szám, Baranyai Megyei Bíróság B459/2011. szám, Makói Járásbíróság B. 459/2011. szám

11 A számításba vett előítélet-indikátorok:

- az áldozat, illetve a tanúk észleletei mennyiben utalnak gyűlöletmotívumra,
- az elkövetői megjegyzések, gesztusok, más megnyilatkozások a cselekmény előtt, alatt, után; illetőleg a cselekmény előtti, utáni előítéletes viselkedésmód,
- az elkövető és az „áldozat” eltérő csoporthoz tartozása,
- az „áldozat” megjelenése (melyek azok a sajátos jegyek, amelyek alapján az áldozat kiválasztása történik),
- speciális helyszín, amely kapcsolatba hozható az adott védett közösséggel (ide tartozhat továbbá az a hely is, ahol korábban több gyűlölet-bűncselekmény történt),
- a cselekmény időpontja, az az időpont amely az adott közösség számára valamilyen okból jelentős,
- a cselekmény nyilvánossága biztosításának módja, (mert az elkövetői cél, hogy az áldozat

közössége a cselekményről tudomást szerezzen,

- az elkövetői szervezettség – a gyűlöletcsoportban elkövetés,
- más indíték hiánya.

12 Debreceni Ítéletábra Fkhar.II.248/2014. szám

13 Emellett a garázdaságszerű magatartással megvalósítható 216. § (1) bekezdés szövegezéséből a korábbi szabályhoz képest egyértelműbben tűnik ki az, hogy ennek a bűncselekménynek nincs passzív alanya. Az 1978. évi IV. törvény 174/B. § (1a) bekezdésében szereplő „mással szemben” helyett egyszerűen a „más” szó szerepel a tényállásban.

14 Az **1874. évi XXXIII. törvénycikk** 98. §-a büntetendő cselekményt követ el, „aki nyilvánosan, szóval vagy irat által (...) valamely nemzetiség, osztály vagy hitfelekezet ellen törvénytelen fellépésre izgat (...).

A **Csemegi-kódexben** „Az alkotmány, a törvény, a hatóságok, vagy hatósági közegek elleni izgatás” címet viselő VI. Fejezetében, a 172. § szerint ezt a bűncselekményt az követi el, „a ki a 171. §-ban meghatározott módon, valamely osztályt, nemzetiséget vagy hitfelekezetet gyűlöletre a másik ellen (...) izgat.” A 171. §- szerint ez a bűncselekmény (is) csak: „nyilvánosan, szóval, (...) nyomtatvány, irat, képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítása által” követhető el.

Az **1921. évi III. törvénycikk** 8. § vétség miatt rendelte büntetni azt, aki a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen meggyalázó kifejezést használ vagy ily cselekményt követ el.

Az **1946. évi VII. törvénycikk** a Csemegi-kódex izgatásra vonatkozó tényállását, az 1948. évi XLVIII. törvénycikk 19. §-ának (2) és (3) bekezdése pedig – az állam belső biztonsága elleni bűncselekmények között, hangsúlyos politikai töltettel – szubszidiárius tényállásban rendelte büntetni azt, aki a magyar nemzetre, a népi demokratikus államrendre vagy népköztársaságra, annak valamely alapintézményére, az országban élő valamely nemzetiségre, illetőleg hitfelekezetre lealacsonyító kifejezést használt, vagy ilyen cselekményt követett el, ha pedig mindezt sajtó útján, vagy egyébként nyilvánosan követték el, a bűncselekmény súlyosabban minősült.

A Büntető Törvénykönyvről szóló **1961. évi V. törvény** az izgatást továbbra is az állam elleni bűncselekmények között helyezte el, ugyanakkor született ennek a tényállásnak egy olyan változata is, amely privilegizált esetként a közrend elleni bűncselekmények között – lényegében azonos tartalommal – a közösség megsértését rendelte büntetni.

15 Indokai szerint: „A gyalázkodásnál nem tényállási elem a sértő kifejezésnek vagy azzal egyenértékű cselekménynek a köznyugalom megzavarására alkalmas volta. (...) A Btk. abból indul ki, hogy a nemzeti vagy vallási közösségekre nézve sértő kifejezés használata általában ellentétes a társadalom kívánatos nyugalmával. Ez az immateriális bűncselekményi tényállás

tehát a közrendet, a köznyugalmat, a társadalmi békét önmagában véve, elvontan védi. A bűncselekmény megvalósul akkor is, ha a sértő kifejezés a körülmények folytán nem jár annak veszélyével sem, hogy egyéni jogokon sérelem esne. A köznyugalom ilyen elvont veszélyeztetése nem elégséges érv ahhoz, hogy a véleménynyilvánítási szabadságot büntetőjogi büntetéssel alkotmányosan korlátozni lehessen.” (...) A köznyugalom fenntartásához nem elkerülhetetlen, hogy a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő vagy lealacsonyító kifejezés nagy nyilvánosság előtti használatát önmagában véve (illetve az ezzel egyenértékű cselekményt) büntetőjogi büntetéssel fenyegetse a törvény. Ez a törvényi tényállás szükségtelenül, és az elérni kívánt célhoz képest aránytalanul korlátozza a szabad véleménynyilvánításhoz való jogot. A köznyugalom elvont, esetleges fenyegetettsége nem elégséges indok arra, hogy a véleménynyilvánításhoz való alapjogot, amely a demokratikus jogállam működéséhez nélkülözhetetlen, a büntetőtörvény a 269. § (2) bekezdése szerint korlátozza.”

- 16 (Büntetőjogi Döntvénytár 7. köt. 272. 1., 1. köt. 124. 1.)
- 17 Az Abh.1.-re visszautalva kifejezetten kimondta, miszerint: „Az Alkotmánybíróság a büntethetőség alkotmányos küszöbét a gyűlöltre uszításban határozta meg. (...) Csakis az uszítás foglalja magában azt a »bizonyos mérték« fölötti veszélyt, amely a véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását megengedhetővé teszi. A gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény büntetése leszállítja a korlátozhatóság küszöbét. Ha a veszély eléri azt a nagyságrendet, amit az uszítás, akkor nincs szükség az »egyéb cselekmény« elkülönítésére, mert az uszítás tényállása elnyeli az ilyen magatartást.”
- 18 Az Országgyűlés 2003 decemberében ismét módosította az 1978. évi IV. törvény 269. §-át (T/5179. számú törvényjavaslat). Az (1) bekezdésben alternatív elkövetési magatartásként határozta meg a „gyűlöltre izgatást”, illetőleg az „erőszakos cselekmény elkövetésére felhívást”. Továbbá (2) bekezdésként beiktatott egy vétségi alakzatot. Ezt az követhette (volna) el „Aki nagy nyilvánosság előtt az emberi méltóságot azáltal sérti, hogy mást vagy másokat a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási hovatartozás miatt becsmérel vagy megaláz”. Az Országgyűlés által elfogadott törvényt azonban a köztársasági elnök – előzetes normakontrollt kezdeményezve – az Alkotmánybírósághoz küldte meg. Az Alkotmánybíróság a 18/2004. (V. 25.) AB. számú határozatával – az általa is alkalmazott szükségességi-arányossági teszt alapján – a még ki nem hirdetett törvényt megsemmisítette. Az izgatást, mint elkövetési magatartást azért nem tekintette alkotmányosan megfelelőnek, mert a Legfelsőbb Bíróság döntései alapján az izgatás és az uszítás egymástól eltérő magatartásokat jelölő fogalom, mégpedig az uszítás megállapítása súlyosabb magatartást kíván. Az „erőszakos cselekmény elkövetésére hív fel” elkövetési magatartás beiktatásával pedig a törvény nem felelt meg a

véleményszabadság korlátozásakor irányadó alkotmányos mércének. Ez a fordulat ugyanis lényegileg a rábíró magatartást, illetve rábíri törekvést kriminalizálja, függetlenül attól, hogy a felhívás eljut-e egyáltalán a címzettekhez, így a passzív alanyban sikerül-e kiváltani az erőszakos cselekményre vonatkozó akarat-elhatározást.

Nem látta a véleménynyilvánítás szabadság korlátozása szükséges és arányos eszközének a 269. § új (2) bekezdését sem. Az emberi méltóság sérelme önmagában nem teszi elkerülhetetlenül szükségessé a speciális büntetőjogi tényállást. A szólásszabadság korlátozásakor nagy súllyal esik ugyan latba a személyiségvédelem, de az alapjogok közötti mérlegelés során arra jutott, hogy a jogalkotói korlát elengedhetetlenül szükséges ugyan a személyhez fűződő jogok védelme érdekében, de a hatékony személyiségvédelem más, a szólásszabadságot kevésbé korlátozó eszközzel is biztosítható.

Az Országgyűlés 2008 februárjában elfogadta a T62785. számú törvényt, amely Gyalázkodás alcímmel 181/A §-t iktatott (volna) be az 1978. évi IV. törvénybe. módosításáról. Az elfogadott törvény szerint:

„(1) Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzettel, vagy a egyes csoportjaival, így különösen nemzeti, lakosság etnikai, faji, vallási csoporttal kapcsolatban olyan kifejezést használ, vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a csoport tagjainak becsületét csorbítsa, avagy emberi méltóságát megsértse, vétséget követ el és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki nagy nyilvánosság előtt olyan – különösen önkényuralmi rendszerre vagy eszmére emlékeztető vagy utaló – testmozdulatot tesz, amely alkalmas a magyar nemzet, vagy lakosság egyes csoportjai, így különösen nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport tagjai becsületének csorbítására, avagy emberi méltóságának megsértésére.

(3) Nem büntetendő, aki politikai párttal, vagy politikai közszereplést is folytató társadalmi szervezettel kapcsolatban közszereplésükkel összefüggésben

a) olyan kifejezést használ, vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a lakosság e csoportjához tartozó tagok becsületét, vagy emberi méltóságát megsértse,

b) a (2) bekezdésben meghatározott magatartást tanúsít.”

A ki nem hirdetett törvény előzetes normakontrollja során az Alkotmánybíróság a 95/2008. (VII. 3.) AB határozatával a törvényt alkotmányellenesnek találta. Indokainak lényege szerint a „gyalázkodás, ahol a büntetőjogi tényállásba foglalt »sérelem« csupán feltételezés, konkrét személy meghatározott jogának ténylegesen bekövetkező sérelme vagy annak közvetlen veszélye nem tényállási elem. Vagyis a bűncselekmény abban az esetben is megvalósulna, ha az elkövetési magatartások alkalmatlanok volnának a köznyugalom megzavarására, és akkor is, ha a kifejezés vagy testmozdulat a körülmények folytán nem járna annak veszélyével sem, hogy az egyéni jogokon sérelem esne. Ráadásul, a »különösen önkényuralmi rendszerre vagy eszmére

emlékeztető vagy utaló testmozdulat» végzését, mint elkövetési magatartást a jogalkotó nem határozta meg kellően pontosan. Annak megítélése, hogy valamely testmozdulat kit mire emlékeztet, vagy mire utal, egyéneenként változik. A 181/A. § (2) bekezdés alkalmazását e rendkívül szubjektív tényállási elem önkényessé teheti. Emellett a jogalanyok számára sem világos, hogy pontosan melyek azok a magatartások, amelyek miatt az elkövető büntetőjogi felelősségre vonása várható. [...] A törvénymódosítás azt próbálja biztosítani, hogy a gyalázkodó kijelentések és testmozdulatok abban az esetben is szankcionálhatók legyenek, ha a sértettek személye nem állapítható meg. Ezáltal azonban nemcsak a konkrét személyek becsületét, méltóságát sértő magatartásokat büntetné a törvény, hanem a gyűlöletbeszéd minden formáját, az általánosításokat tartalmazó rasszista kijelentéseket is, amelyek esetében az »érintettek« vagy a magukat »érintettnek« vallók nincsenek rákényszerítve arra, hogy bekapcsolódjanak a gyűlölködők közötti kommunikációba (...). Az alkotmányos demokrácia azonban nem fojtja el a szélsőséges hangokat pusztán azok tartalma miatt. Demokratikus társadalomban ugyanis az ilyen általánosító rasszista beszéd nem tud változtatni azon a tényen, hogy az állam szempontjából minden polgár egyenlően értékes és az alapjogokkal egyenlően rendelkező személy. [...] Ha konkrét személy becsületét valamely csoporthoz vagy közösséghez tartozása miatt éri sérelem, becsülete védelmében a Btk. 179. §-a és 180. §-a alapján magánindítvánnyal kezdeményezhet eljárást. Abban az esetben pedig, ha a rasszista beszéd az elhangzás körülményei folytán erőszakcselekmény veszélyével, egyéni jogok sérelmével fenyeget, és a jogsérelem a személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érinti, az elkövető a Btk. 269. §-a alapján, közösség elleni izgatás miatt felelősségre vonható. Emellett, a Btk. 174/B. §-a büntetni rendeli a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagjának bántalmazását és arra kényszerítését, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön.”

19 A törvény szövege:

332. § Aki nagy nyilvánosság előtt

- a) a magyar nemzet ellen,
 - b) valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport ellen, vagy
 - c) a lakosság egyes csoportjai ellen - különösen fogyatékosokra, nemi identitásra, szexuális irányultságra tekintettel -
- gyűlöletre uszít, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

20 Lásd: Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.2211/1997. (BH 1999.6.), Bfv.X.1105/1997. (EBH 1999.5.), Kúria Bhar.I.809/2010. (BH 2011.242.), Fővárosi Ítéletábra 3.Bf.111/2003. (BH 2005.46).

21 Mezőkövesdi Járásbíróság B.236/2014. számú, Siklói Járásbíróság B.32/2014. számú, PKKB. Fk.10.202/2015. számú, Fővárosi Bíróság Katonai tanácsa Kb.II.154/2009. számú ügyek.

22 A vádtól eltért a cselekmény minősítése a a Siklói Járásbíróság B.32/2014. számú ügyében, a

Fővárosi Bíróság Katonai Tanácsa előtt Kb.II.154/2009. szám alatt indult ügyben a Legfelsőbb Bíróság a Bhar.I.809/2010. számú ítéletével felmentés történt.

- 23 Forrás: a joggyakorlat-elemző csoport legfőbb ügyészségi ügyész tagjának jelentése
- 24 Mezőkövesdi Járásbíróság B.236/2014/8. számú, és a PKKB Fk.10.202/2015/4. számú ítélete.
- 25 Lásd: 16/2013. (VI. 28) AB számú határozat indokolása
- 26 Pl. 14/2000 (V. 12.) AB számú határozat
- 27 Az EJEB ítélkezése során több ügyben is (pl. Garaudy v. France kinyilvánította, hogy a holokauszt-tagadás (Auschwitz-Lüge) vagy más hasonló fasiszta nézetek, illetve kijelentések nem tartóznak az emberi jogi Egyezmény, és annak 10. cikke által biztosított védelem körébe.